

Uit een charter van 31 Mei 1560, waarbij Philips II aan de regenten van Schouwen voor den tijd van achttien jaren kwijtschelding verleent van het opbrengen „van den schote ende bede”, blijkt, dat gedurende de jaren 1554—1559 gemaakt werden 1955 roeden (7286 M.) dijks en twee sluizen, waarvoor een bedrag van £ 162 472 was betaald en dat de eerstvolgende jaren nog 520 roeden (1938 M.) dijks en één sluis moesten worden gemaakt, waarvan de kosten op £ 70 000 werden geraamd, boven en behalve de gewone kosten van schot- en dijkgeld, terwijl de oppervlakte van Schouwen 20 000 gemeten (8336 H.A.) bedroeg. Van 1475 tot 1559 werd ongeveer het zesde gedeelte van Schouwen buitengedijkt. In 1565 werd besteed een inlaagdijk van 1555 roeden (5795 M.) lengte, die aan den dijk van Klauskinderen moest aansluiten.

Fokker,
Anne met de
Gesp, blz. 192.

Het werk werd besteed voor £ 18 333.

In 1568 werd een inlaagdijk gemaakt van 4200 roeden (15650 M.) lengte van Borrendamme tot Burghsluis, waardoor bijna het geheele Zuidland prijs gegeven werd.

Fokker,
Schouwen,
blz. 45.

Meer door dijkvallen en het telkens terugtrekken na aanleg van inlaagdijken zijn in de 14e, 15e en 16e eeuw in het Zuiden van Schouwen vergaan de 9 dorpen: Westenschouwen (ook Westland geheeten), Klauskinderen, Koudekerke, Breyskerke, Jakenkerke, Zuidkerke, Simonskerke, Rengerskerke en Bordendamme.

Ermerins,
8e deel, 2e stuk,
blz. 61 en 63.

Het verdronken land van Zuid-Beveland is niet weder teruggewonnen. Alleen is in het zuiden daarvan een strook grond langzamerhand bedijkt en is zelfs de Schelde, die, wat het opperwater betreft, van omstreeks 1350 (ontstaan eener opening welke de Schelde en de Hont, later Wester-Schelde geheeten, verbond) tot 1867 langzamerhand geheel door de Hont werd afgezogen, in laatstgenoemd jaar ten behoeve van den spoorweg afgedamd.

Bij geen enkele der vloeden na 1530 zijn, zooals toen en in de jaren 1404 en 1421 (en in 1413 door menschenhand) groote streken ondergegaan. Wel was er steeds, bijv. in Zeeland (bij Breskens en Hoofdplaat, Borssele, Ter Neuzen, de zuidkust van Schouwen en de noordkust van Noord-Beveland) en in Goeree langzame afname der kust, terwijl het voorkwam, dat een dijk, voor welken het voorland sterk was afgenomen, bij storm doorbrak, maar het verschijnsel der dijkvallen, dat tijdens zeer laag water plaats heeft, kwam hier nog meer voor. Ook nam op vele plaatsen, zooals bij Delfland, van Egmond tot Huisduinen en in Vlieland, de kust sterk af. Wel zijn ook de rampen van 1552, 1570, 1610, 1682, 1686, 1717, 1775, 1808 en 1825 gepaard gegaan

met doorbraken, maar rampen als de genoemde, waarbij tientallen van dorpen verdwenen, zijn na 1530 niet meer voorgekomen.

Reygers-
berch,
blz. 312.

1534. 29 Augustus. In dit jaar, drie dagen vóór Sint Gillisdag, was het een groote storm, dat in Zeeland veel dijken verdorven, en veel schepen in zee bleven, daar veel volk verdronk.

Tegenwoordige
Staat, 10e deel,
blz. 380.

Na het vergaan van Zuidkerke (zie blz. 60) werd meer land- waarts een nieuw dorp gesticht en sprak men van Oud- en Nieuw-Zuidkerke.

Reygers-
berch,
blz. 313.

1534. 25 November. In hetzelfde jaar, op St. Katharinedag, was het een zoo grooten storm en tempeest van winde, dat er op zee meer dan 50 schepen bleven met volk en goed, uit Holland en Zeeland.

S. Muller,
blz. 209 en 210.

In dit jaar of in 1537 werd Breyskerke, aan de zuidzijde van Schouwen gelegen, buitengedijkt.

Reygers-
berch,
blz. 323.

1539. October. Ter zelfder tijd, als het dorp van Bath en Inkelenoord aan den Agger met groote onuitsprekelijke kosten bedijkt en bepolderd waren, zoo deden kort daarna veel kooplieden van Antwerpen en andere renteniers zeer veel land bedijken in het land van Zuid-Beveland aan de Oostwatering. En overmits dat de dijk te lang en te groot begrepen was, en te laag en ook niet met stroo bestreken was, kwam daar een groote storm in October, die vier of vijf dagen duurde en den nieuwen dijk overvloedde, zoodat al de kosten daaraan gedaan verloren waren.

Hollestelle,
Tholen, blz. 386
en 387.

1552. 13 Januari. Te Reimerswaal werd betrekkelijk dezen stormvloed het volgende aangeteekend:

Op den 13en dag van Januari anno 1552, zoo was 't zulke storm van wind en onweder zulks dat nooit diergelijke gezien of gehoord is geweest, binnen eens mans gedachtenisse en begon op den 12en dag 's avonds tusschen acht en negen uren met een zoo ver- vaarlijken bliksem en onweder van regen en wind, dat het scheen dat de wereld zou vergaan hebben, en dat geduurde omtrent een half uur en omtrent den tien uren zoo begon de wind wederom op te rijzen in zulker voegen en zoo horrible en gedurende tot 's anderen daags zonder ophouden tot in den nacht toe omtrent den een uren geslagen zijnde; in den nacht tusschen den 12en en den 13en dag viel den toren „metter uwer clocke van der hallen” maar de klok was niet gescheurd of gebroken; de stad inundeerde omtrent vier uren na noen: ten tien uren daar te

voren was 't laag water, en het was niet meer geëbd, dan dat 't water stond een voet beneden de kade voor de brug ¹⁾; het water stond in de kerk een roede hoogte (3.62 M.), als men zien mag bij zeker „Royen ende vaerskens in de pannelieden capelle gemaect”. Daar inundeerden Bath, Agger, Hinkeloort, Valkenisse en Kruiningen, maar die was terstond weder geverscht. Ter Tholen, Ouweland en Nieuw-Strien in Zeeland ²⁾; de Zuidpolder van Bergen op Zoom, Burchvliet, Hildernisse, Ossendrecht, en in Vlaanderen tegenover Oosterweele ³⁾ zijn ook mede al geïnundeerd geweest ⁴⁾. In Holland Oude- en Nieuw-Strien, het land van Altena met meer andere plaatsen, zijn ook mede geïnundeerd; insgelijks ook vele eilanden zoowel in Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland die hier niet genoemd staan. Men heeft ook voor waarachtige tijding gezegd, dat het in Schotland op denzelfden tijd en dag binnen 24 uren geen ebbe of vloed is geweest, alzoo overvloediglijk heeft de wind het water naar deze landen gedreven.

1552. 13 Januari. In het jaar onzes Heeren 1552 op St. Pontianus avond was er een groote vloed van water, dat er vele dijken in Friesland, en in deze omliggende landen inbraken, dat groote schade deed.

Aykema,
blz. 486.

In het jaar 1552 was het zoo groote storm te Noordwijk op Zee, dat er ettelijke huizen en hoeken van duinen afspoelden.

Van Gout-
hoeven,
blz. 75.

Hoewel slechts enkele bronnen van den vloed van 13 Januari 1552 gewag maken, schijnt deze toch o.a. voor Zeeland zeer ernstige gevolgen te hebben gehad. Dit blijkt b.v. uit een charter van 20 Mei 1553, waarbij Karel V aan de regenten van Schouwen kwijtschelding van schot wordt verleend wegens „de „groote verdryctelycke scaeden, die zy gehadt hebben met den „onweder ende hooge vloedden toecommende ende gebeurt den

Fokker,
Anne met de
Gesp, blz. 176.

¹⁾ De stad overstroomde dus juist op het tijdstip van hoog water. Daar de eb slechts een voet (ongeveer 0.30 M.) beneden den kant der haven gebleven was, blijkt dat de straten, op de haven uitkomende, waren afgesloten. Door het bezwijken dier afsluitingen zal de stad zijn ondergevloed.

²⁾ Hier overstroomden alzoo Schakerloo en het daartegen gedijkte Nieuw-Strijen.

³⁾ Austruweel.

⁴⁾ De stormvloed van 1552 vernielde in (Zeeuwsch) Vlaanderen Othenee, Aandijk en Zaamslag, maar in 1553 is dit alles weer ingedijkt. (Geschiedkundige Atlas van Nederland, Blok, De zeventien provinciën in 1555 blz. 32).

„XIIIen January ende den XVen February ¹⁾ daer aen volgende „in den jaere XVc twee ende vyftich lestleden”.

Ermerins,
7e deel, 1e stuk,
blz. 138 en 146.

Volgens Ermerins werden bij den vloed van 13 Januari 1552 de in 1536 herdijkte ambachten Hinkelenoord, Bath en Agger, ter gezamenlijke oppervlakte van ongeveer 7600 gemeten (2982 HA.), overstroomd. Dientengevolge ontstond weder tusschen het eiland Tholen en het Land van Saafdingen één groote water- vlakte, waarin de stad Reimerswaal met slechts een geringe opper- vlakte daaraan grenzend land als eiland omhoog stak ²⁾.

Zeer wel inziende, dat aldus de noord-oostelijke oever van (Zeeuwsch-)Vlaanderen aan groot gevaar werd blootgesteld, verleende Karel V reeds 2 Mei 1552 octrooi tot herdijking van de drie genoemde ambachten, aan welk octrooi zeer gunstige bepalingen waren verbonden. Het mocht niet baten; de dijken waren zoodanig verwoest, dat aan herstelling niet te denken viel. Op sommige plaatsen waren zij geheel geslecht, bovendien waren zes grondgaten ontstaan, waarvan eenige bij laag water zes à acht vademen diep waren. Wat van de drie ambachten mocht zijn overgebleven, werd met den vloed van 1 November 1570 door het water verzwolgen. Alleen Valkenisse kon weder spoedig worden herdijkt.

Geluk,
blz. 37.

Geluk zegt, dat het in 1532 tot een eiland geworden Reimers- waal in 1551 (later verbeterd hij dit in 1552) tweemaal, op 14 Januari en 15 Februari, onderliep, zoodat het water 10 voet hoog in de kerk kwam; een dijk, een geheele straat, een poldertje bij de stad en het slot Lodijke werden een prooi der golven.

Van der
Baan,
blz. 20 en 27.

Ook leed het eiland Wolfaartsdijk aanzienlijke schade. In 1429 had men de bedijking van het „uitgors van Hongersdijk” onder- nomen, waardoor ruim 973 gemeten (382 H.A.) schotbaar land, werden herwonnen. Bij den vloed van 13 Januari 1552 bezweek de gansche bedijking, zoodat Hongersdijk opnieuw een prooi der golven werd. Zoowel dit verlies als het geheel vergaan van Noord- Beveland en het gemis aan voorland bedreigden het geheele eiland met ondergang.

Brunner,
blz. 116.

Volgens Brunner overstroomde Charlois 13 Januari 1551;

¹⁾ Ook E. F. Harkenroth, blz. 802, maakt melding van een storm- vloed, welke in Febr. „omtrent Valentin” (14 Febr.) van hetzelfde jaar zou hebben plaats gehad. Emmius bericht niets van stormvloeden, welke in de jaren 1551 of 1552 zouden hebben gewoed.

²⁾ De Sint-Annapolder bij Reimerswaal was reeds in 1546 verdronken. (Van Boxhorn, 2e uitgaaf van Reygersberch, 1e deel, blz. 51).

hier is blijkbaar de Paaschstyl gebezigd, en is het deze zelfde vloed van 1552.

De Hullu zegt: „In 1553” (misschien is dit de vloed van 13 Januari 1552) „liep de gansche Hollandsche polder onder, „waardoor van de 2000 gemeten die het eiland” (Wulpen) „eenmaal bevatte, nauwelijks 500 overbleven. Toch rees het eiland, „hoe ook verkleind, nog in 1562 uit zee op met een breed schorre „aan den kant van Kadzand en een kerkdorp tegen den noorde „lijken zeedijk”.

De Hullu,
blz. 44.

Volgens Van Boxhorn ging ook de polder Mimden (en daarmee het Wulpdal, ten zuiden van Tholen), verloren.

Van
Boxhorn,
2e Uitgaaf van
Reygers-
berch,
1e deel, blz. 54.

1555. Op 2 en 3 November had Reimerswaal weder veel van het water te lijden. Het bereids ingedijkte poldertje liep weder in en alle buitengronden verdwenen.

Geluk,
blz. 38.

1556. Op 11 en 12 Januari vielen het meerendeel der stadsmuren en poorten om, het stadhuis, veel burgerwoningen, godshuizen en zoutketen werden zoo ondermijnd, dat zij instortten.

Idem, blz. 38.

1557. Doorbraak bij Kampen.

Ferrand,
blz. 126.

In dit jaar werd Roxenisse op Overflakkee buitengedijkt.

Ramaer,
Holland bezui-
den Maas,
blz. 123.

1570. 1 November. Beroerende d'inundatie gevallen op alderheyligendach int jaer XVc ende tzeventich.

Ernst, fol.
220 en vlg.

Verclaringe van de vasten landen, eylanden, polderen, ende anders mitten watere ende storm geinundeert, overloepen ofte wechgeslagen in den graeffschappe van Hollandt ende dependencien van dien als Voiren ende Putte etc., Zeelant dairinne nyet begrepen. Welcke verclaringe corts nair d'inundatie by den Hove van Hollant aen de Excell. van den Hartoch van Alve by missive overgezonden es.

Noorthollant.

In den eersten Thontsbosch tot drie ofte vier plaetzen overge-
loepen ende deurgespoelt mitte Noortzee, zonder grontbraecken

nochtans dairinne, ende wordt die zee geschut aen de oude slaeper, diet gehouden heeft ende noch houdt.

Die Zypedyck is meestendeel wech, ende tvolck dairop wonende mitzgaders die beesten meestal verdroncken, over drie hondert persoenen ende men ziet aldair maer zes huysen.

In Huysduynen loopt het water voor in vuyt die Noortzee, ende achter weder vuyt in die Zuyderzee, ende daer zijn wechgespoelt wel hondert huysen ende verdroncken wel LX persoenen.

In Tooch ¹⁾ zyn wechgedreven omtrent LXX huysen ende drie persoenen verdroncken, ende es geinundeert.

Tot Egmont op zee zijn affgespoelt omtrent vijfftych huysen. Texel is geinundeert, Wieringen van gelycken.

Tot Zantfoort

Tot Catwyck

Tot Scheveninge

Ter Heyde

} zijn merckelyck getal van huysen mitte duynen affgespoelt.

Ende die geheele Noortzeecustinge.

Die vier noordercoggen, Drechterlant, Schager ende Nyerop-perkoggen ²⁾. Geheel Waterlant ende Zeevanek zijn geinundeert.

Die Velsedyck bij Haerlem ende Sinte Aechtendyck in de Beverwyck zyn deurgebroecken, dair deur die stede van Haerlem in haer poorten ende mueren groote schade geleden heeft.

De Huygendyck buyten Alcmaer wordt gehouden deurgebroecken, dair deur die twee groote meeren als die Waert ende Schermer in een commen.

Diemerdyck boven Amsterdam is deurgebroecken omtrent Naerden, ende zijn dairinne negen gaten, dairinne het diepste is derthien vamen ende het minste drie vamen; dair deur geinundeert zyn Amsterlant ende een groot deel van Rynlandt tot aen den Ryn-dyck by Leyden, die noch gehouden wort mit crachte van volck vuyt Delfflant, Rynlant ende Schielant; anders zouden dieselve landen van Delfflant, Schielant ende een deel van Rynlant, dat noch nyet geinundeert en es, mede inunderen.

Suythollant.

Die groote waert genaempt d'Alblasserwaert is geinundeert deur een gat gevallen omtrent Papendrecht tegens Dordrecht over.

Die Crimpenrewaert es geinundeert deur zeven gaten.

Noch Zevenbergen t Nyeuwelant is geinundeert.

T geheele landt van Voorn beoisten t Vlacke is geinundeert vuytgezondert een polderken ofte twee.

¹⁾ Callantsog.

²⁾ Nidorper Kogge.

In Voorn over t Vlackee zijn XVII polders innegeloepen als Dúytslach van de Bommel, de noortzyde van de plate, die galentsee, d'Oude Tonge, Battenoot, Clinckerlant, Oudt Herkinge ende Nyeuv Herkinge Aertsdyckwall die Molenpolder 'T Zuyrnyenlant d'oude plate beneffens Direxlandt, Melissant, Rouxenisse, Onwairt mit Ste. Christoffelsolders.

T geheele landt van Putte is geinundeert als Geervliet, Spykenisse, Hekelinghe, Symonshaven, Biert, Schuddebeurse, Zuytlandt, Coorndyck, Piershil, Roon, Portingael, Oudevliet, Pernis ende Charlois met alle die ommeleggende polders Ende zyn alhier t meestendeel van alle die beesten verdroncken.

In t Zuytlandt die sluyse vuyt die putte gesprongen ende wel XXV personen verdroncken.

Ende dit al behalven dat tot onser kennis tot desen daege toe nyet gecoemen en es dat wij wel beduchten dat noch vallen zal boven t gundt voorsegd es.

1570. 1 November.

Fruytiers,
blz. 17 en vlg.

In Greuelingh, Duynkerck, Nieupoort mach blycken
Inshelycx tot Oostende ende Watervliet,
De groot elende by den armen en rycken,
Die daer ende oock in veel Dorpen is gheschiet.
Het Sas liep in, tot Brugghe was groot verdriet.
T water heeft tot Ghent aen 't Keysers poort gestaan;
Duisenden desen Vloet daer te gronde stiet.

.
Brabant heeft wel de minste schade gheleden,
Hoe wel Antwerpen niet en was sonder noot.

-
Want het water stont tot in de groote Kercke,
a) De schade was niet cleyn, na ick aenmercke,
In Lillo, Berendrecht, ende Santvliet;
b) Voorts in allen den dorpen van dien percke
Diemen lanx de Schelde tot Berghen ¹⁾ siet.

-
Walcheren ghinck vry, doch niet altemale
c) Want twee polders hebben oock schade gheleden.

a). Men voer van Antwerpen tot Berghen binnen door te schepe.
b). Ossendrecht, Woensdrecht, Emans, Hildernisse en Bruchvliet.
c). Namelick het Oosternieuwāt, en Jeronimus van Rollens Polder. Doch was deze in vijf daghen weder versch.

¹⁾ Bergen op Zoom.

De meeste schade was wel in Schouwen,
 Dit Landt sal veel Landts moeten buyten dycken.
 Zierickzee heeft weder veel op te bouwen.
 De Lantschade is groot by den armen ende rycken.
 Bommene sach men door het water wech strycken,
 Weynich huysen op den dyck noch staen,
 Brouwerschauen cond de schade niet ontwycken,
 Duyvelant is by na gheheel onder ghegaen,
 Ter Goeree sachmen twater soo doorslaen,
 Dat men daer weynich huysen onbeschadicht telt.
 In Oudorp heeft het oock groote schade ghedaen,
 Soo dattet over al jammerlick was ghestelt.

Tot Sevenbergh is groote schade gheschiet.
 Het nieuwe Landt sint Annenlandt liepen ondere,
 In Vorn over Flacke ¹⁾ was groot verdriet.

- d) In de Caert van Oolkens plaet aen besiet,
 Tot Ranckenesse ²⁾ ende Melissant,
 De schade die daer was is wt te spreken niet,
 Want 70 polders liepen onder in dit landt,
 e) Het Landt van Putte voelde oock Godes hant.
 Besiet van Gheervliet ane tot Putte
 Veel menschen en beesten bleven hier inne, want
 Daer en was gheen dyck so hooch die twater shutte.

Wyder soo wert oock ghesien Godes toorne,

- f) In den Dorpen ontrent den Briel ghelegen;
 Soo dat daer in liep tgheheele lant van Voorne,
 Behalven twee polders die vryheydt creghen.
 Ter Heyde en hielent de duynen niet teghen,
 Want twater heeft daer veel huysen wtgecoren.
 De schade van Scheuening dient niet versweghen

d). Duytslach van Bommel, de Noortzyde, De Galenthe, Doude tonghe, Battencort, Clinckerlandt, oude Herkinge, nieu Herkinge, Doude plate, Onwaert ³⁾, S. Christoffels polder.

e). Spiickenisse, Heeckelinghen, Simonshaven, Wiert ⁴⁾, Schuddeborsse, Tsuytlandt, Corendiick, Pierschil, Roō, Poortugael, Oudevliet, Pernis ende Charlois.

f). Oudenhorn, Nieuwenhorn, Abbenbroeck, Heenvliet, etc.

¹⁾ Zuidvoorne (Overflakke).

²⁾ Roxenisse.

³⁾ De polder Onwaard werd eerst in 1602, 1604 of 1605 herdijkt. Bij deze gelegenheid werd de Dirklandsche haven gegraven. Oock vloiede de polder Zuiderland; herdijking had plaats in 1594 (Boers, blz. 28 en 30).

⁴⁾ Biert.

Dit Dorp heeft hondert vyftich huysen verloren,
 De Zee die stont daer aen den Kercktoren.
 De huysen die tot Catwyck stonden vast,
 Sach men twater tot ontrent 50 doorboren.
 Tot Nortwyck opt Zee was gheen minder last,
 Jae den ganschen Zeecant wert hert aenghetast.

.
 In Dort, Rotterdam, ende andere steden,
 Heeft het water opt straet drie voeten hooch ghestaen,
 By Papendrecht is het door den dyck ghegaen,
 g) Soo dat den grooten Waert is inghelopen.
 Door seven groote gaten sach ment oock slaen,
 In den Crimper Waert: dit moesten becoopen
 Veel huysen met menschen by groote hoopen,
 h) Die in grooten ghetale bleven doot.

.
 i) Tusschen Amsterdamme ende k) Muyden,
 Heeft den Diemerdyck wel 13 gaten,
 De schade is seer groot boven maten,
 Die hier door lede het Wtrechtse Sticht;
 d'Amstellanden in grooter elenden saten,
 t'Amsterdam wast by sint Tonis Poort nicht dicht;
 d'Wtrechtsche steyger was menich droevich ghesicht,
 Sekere dooden sach men niet wyde van de Palen.

.
 Den Sparendamschen dyck heeft oock voer gheleden,
 Want men sach hem op sommige plaetsen sincken,
 Eens mans lengde hooch, oock ghescheurt tot beneden
 Op het Welsant, dits weerdich te ghedincken,
 l) Duysenden soude men hebben sien verdrincken,
 Had hy niet vaster ghestaen dan Velsser dyck,
 Die door brack, waer door men Harlem sach crincken.
 m) Aen poorten en mueren, insgelyx Beverwyck.

g). Alblasserdammerweert. Dit volck hadt terstont weder veel diicken
 gemaekt, so dat sy doer den tweeden vloedt wel 9000 te schade hadden.

h). Men segt van 3000.

i). Dit syn grōt walen, de grootste 26 roeden 13 vademen diep, andere
 10 en 8 en twee schilgaten. Binnen Amsterdam is ontellics te schade in
 den kelders geschiet.

k). Tusschē Muyden en Muyderdiik syn 4 walen, 5 schilgatē. In summa
 in de ban van Naerde en Muydē zyn 27 walen ende 14 schilgaten.

l). Men seyt dat het nieu plaetwerck An. 70 geleyt, hē seer vorderlic,
 door Godes ghenade, was.

m). S. Aechtē diic 1) was mede ingebrocken.

1) De St. Aagtendijk liep ten noorden van het IJ, vanaf de hooge
 gronden bij Beverwijk, langs Krommenie en het Uitgeestermeer. Hij is
 gedeeltelijk nog aanwezig.

De vier Noorder Cogghen waren oock ghelyck.
Schagher en nierdorps Cogghen in last door den vloet.

Waterlant quam door vijf *n*) Colcken in beswaren,
Waer door het wel onder water stont meest;
o) In de Zyp daer hondert ende vier huysen waren,
En is nau ghebleven huys, mensch noch Beest;
Emeloort ¹⁾, Urck, Marcken leden door dit tempeest
Met Petten en andere groote schade.
Thonsbosch daer men altyt voor is bevrees
Brack tot drie plaetsen door: dan door Godes ghenade,
So hielt den Slaper van meerderen quade

Nu sullen wy wederkeeren tot den Zeestrande;
In Santvoort, Wyck opt Zee ende *p*) Egmont
Quamen veel schoone huysen te schande,
Het *q*) Oochhe ²⁾ oock gheheel onder water stont;
Menich huys wert daer ghesmeten in den gront,
r) Veel menschen syn daer oock doot ghebleven.
In Huysduynen men de Zee voor in loopende vont,
Ende heeft haer achter in de Suyder Zee begheven,
Meer dan hondert huysen syn daer wech ghedreven.

De meeste danckbaerheyt zyt ghy wel schuldich
Die in Schielant, Delflant ende Rynlant woont;
Want Godt handelde met u seer ghedullich,
En heeft u door middel des *s*) Ryndycks verschoont.

Met weynich woorden moet ick voorts beschryven
De schade aen den Harderwyckschen kant.
Weynich Beesten Sach men levende blyuen
Tusschen Elburch ende Campen, in het platte lant.
Tot Oostwolde ³⁾ sach men wonderlick Godes hant,

n). Dit noemen sommige walen.

o). De dice is daer afghespoelt, eñ daer zyn over 300 personen doot bleven.

p). Tot Egmont opt Zee 50 huysē.

q). 70 huysen.

r). Wieringen was ook onder, Texel ginc niet vry.

s). Deze dice was in voorledē jarē cleyn geacht, dā in desen jare 70 werd hy van Bodegrave tot Catwiic so seer verhooght, eñ heeft op dees tiit wel 40 000 gulden ghecost.

¹⁾ Schokland.

²⁾ Callantssoog.

³⁾ Oosterwolde.

Tot Vollenhove en de Kunder, was de schade groot;
 In de Lemmer is menich schoon Beest ghestrant,
 Ende oock veel menschen bleven daer doot.
 De schade die de vloedt in Westvrieslandt ¹⁾ heeft ghedaen
 Mach men qualick al beschryuen oft wtspreken
 Want het gansche Landt heeft onder water ghestaen.

t) Alleenlick wat gheestlandts sach men niet inbreken.
 By Staveren is tverlies seer groot ghebleken
 Soo dat den Wierdyck wech is, tot aen de Stadt.
 Van Staveren tot Hinloopen ist doorghestreken,
 Tnieu paelwerck is wech, en den Dyck is plat.
 Dese schade wort op veel dusenden gheschat,
 Behalven die aen huysen en beesten is gheschiet.
 Worckum heeft oock groote schade ghehad,
 Binner Maccum, Cornwert was groot verdriet,
 Soo men oock van Harlinghen den Zeecant lanex siet.

Seer groote elende was wel door tgansche Bildt,
 Dan het Donderdeel ²⁾ dat creech den meesten slach.

Tot Tornaardt ³⁾ men weynich volcx blyven sach,
 In Werum ⁴⁾ Nes, zyn wech alle de huysen meest.
 Tot Nieukerk ⁵⁾ Paessen ⁶⁾ gaf menich mensch den gheest,
 Vyf hondert lieten binnen Angium ⁷⁾ het leven,
 Omtrent Dockum bleef menich mensch en beest,
 Jae in de stadt twee hondert persoonen bleuen.

Na Westvrieslandt ⁸⁾ weet ick geen meerder schade,
 Dan men op dees tydt in Groeningher landt sach;
 De vloet quam int Landt in den avont wat spade,
 Ende voor Groeninghen op den anderen dach.
 In de Marne ⁹⁾ dede twater den hartsten slach,
 Want by Cremershorn sach men eerst doorstriicken.
 Daer wert ghehoort menich droevich gheclach,

¹⁾ Het tegenwoordige Friesland.

t). Oldemardum, Rugahuysen, Nieumardum, Sundel, etc.

²⁾ Oost- en West-Dongeradeel.

³⁾ Ternaard.

⁴⁾ Wierum.

⁵⁾ Ooster-Nijkerk.

⁶⁾ Peazens.

⁷⁾ Anjum.

⁸⁾ Het tegenwoordige Friesland.

⁹⁾ De noordwestelijke hoek van de provincie Groningen.

Want het vlooch eens mans lengde boven de diicken,
Dit mach noch aen de menichte der colcken blycken,
Die de vloet als hare voetstappen daer liet.

Hornhuysen heeft dapper Godes handt ghevoelt;
In Oldeclooster ¹⁾, Warfhuysen ist deyrlick toeghegaen;
In Peetersboeren ²⁾ zyn veel huysen afghespoelt.
Door Nieulant ³⁾ sach men de vloet gheweldich slaen,
Tot Warfum, Rottum, heeft het ellendich ghestaen.
Usqwaert lede ymmers soo grooten last,
In Wthuysen heeft de vloet groot quaet ghedaen,
Eyntelick tgeheele Landt wert hert aenghetast,
Behalve de Drente ende luttegast ⁴⁾
Inshelycx middelwolde ⁵⁾ ende daer omtrent.

De Roever,
blz. 189 en vlg.

1570. 1 November. De Roever laat een brief afdrucken van Andries Van der Goes, in 1570 te Dordrecht het ambt bekleedende van rentmeester-generaal des konings in Zuid-Holland, den 13 November 1570 aan zijn zwager Jhr. Jacob De Roover te Antwerpen. Deze brief bevat o.m. een aantal berichten over den stormvloed van 1570. Het volgende is er uit overgenomen:

1570. 13 November.

„ Hier in Holland is oick groot jammer ende schaede „geschiet ende is hier mede wel twee voeten hooger gevloeyt „geweest dan Pontiany ⁶⁾, ende sunderlinge omtrent de zeeant, „als int lant van Putte, maer hier ontrent nyet al uyt so hooge, „soo (lees „daar”) wy geen opperwaeter en hadden. Dan en is „noch maer alte hooge gevloeyt geweest; ende heeft 't waeter „voir myn deure soo hooge gestaen, dat mer ut in precedentibus „met de heude schip soude hebben moegen voorby vaeren „De gansche stadt Dordr^t. heeft onder water gestaen, en int leegste „tot aen de solderen van eenighe huyskens. Ende zyn hier vier „ofte vyff vrouwen verdroncken, sonder dat ick weete, dat hier „sunderlinge groote schade geschiet is. De mosten ⁷⁾, die op te

1) Ter plaatse waar thans Kloosterburen ligt.

2) Pieterburen.

3) Westernieland.

4) Lutkegast.

5) Midwolde.

6) De stormvloed van 13 Januari 1552.

7) Wijnvaten.

„straete laegen . . . die dreeven alle de straete deur, sulcx dat
 „'s anderen daechs, als de tweede vloet was gevallen, die mede een
 „halve voet hooch stont op straet voir myn deur, de coopluyden
 „heure wynen moste uyten andere sueken ende scheyden; dan
 „en hoere nyet datter schaede inne geschiet is, soo de vaeten wel
 „gestopt waeren. 't s Avonts tusschen zeven ende acht uren, als de
 „vloed op een ure byna op 't hoichste was, soo riep men hier in
 „onse straete soo jammerlicken brant, Dit zyn genoegh
 „de perticulariteyten deeser steede, nu sal ik UE. voirts scriyven
 „van meerder jammer ende de Inundation te weetenen, dat meer
 „dan de twee derdendeele in mynen bedryve van Zuyd-Holla^d
 „met zyn gevolge geinundeert is: eerst tlandt van Stryen, Bona-
 „ventara, de Westmaeze ende andere polderen onder dien rinck
 „met Beyerlandt zyn behouden, maer nyet sonder groot pericle,
 „als men dencken mach ende dat men 't selve wederstaen heeft
 „ende met macht ende groot weer gehouden. 't Waeter liep op
 „veel plaetsen over den dyck van Bonaventara dan en heeft geen
 „gat gemaect, behalve dat in dien rinck is geinundeert geweest de
 „Clem, die anno LXIX oft LXVIII nyew bedyct was, ende
 „noch Puttershouck, Maesdam ende Mynsheerenlandt, twelek al
 „onder eenen dyck legt, ende dat met een cleen gat 't welck
 „al wederomme vorsch is. In Oelkensplaete syn mede wel drye
 „ofte vier dorpen ende anderen polderkens geinundeert, noch den
 „Corendyck onder tlant van Putte ende t Zuytlandt. Insgelycx
 „den geheelen rinck van Putte, daeronder zyn wel vyff ofte ses
 „dorpen als Spyckenisse, Putte, Biert, Simonshaven ende Heecke-
 „lingen, daer den inbreck was, met Nyew-Putte, by Herweyer
 „cum suis gepacht ende bedyct, tot de stede van Geervliet toe,
 „ende Heenvliet, daarover, met meer polren ende dorpen in tlandt
 „van Voiren, daarvan ik geen perticulariteyten en weete als wee-
 „sende buyten myn destrict. Noch is ingebroecken t geheelen
 „landt van Poortingael, Pernisse, ende van Roon, wesende een
 „eylandeken apart. Noch 't landt van Charlois met allen den
 „polderen daeronder leggende aen den rinck van Zwyndrecht,
 „oick mede 't landt van West-Barendrecht, t oude ende nyeuwe,
 „met Carnisse. De reste van den zelve rinck, Zwyndrecht ¹⁾, is
 „behouden, den Crimpenderwairt, leggende tusschen den Yssel
 „ende de Leck, is mede in. Insgelycx den geheelen waert van
 „Papendrecht ²⁾ over onse steede tot Gorchem, Leerdam ende 't landt
 „van Vianen ende tot Schoonhoven toe, daer veel beesten ver-
 „droncken zyn, maer zeer weynich menschen, zoo ick noch gehoort

¹⁾ De Zwiendrechtsche Waard.

²⁾ De Alblasserwaard.

„hebbe Bovendien is mede jammerlycken geinundeert tlandt
 „van Altena, over Gorchem, te weeten de steede van Worchem ende
 „tlandt van der Dussen tot Heusden toe. Voerts de Laege swae-
 „luwe . . . ende Hoogeswaeluwe . . . t oude lants van Zeven-
 „bergen is behouden. De Moordyck is mede in. Den cleenen Couc-
 „kouck t Zevenbergen ende oick tlandt van myn Heere G r a m a y e,
 „aen de noortzyde van Zevenbergen, ende noch Bloemendael ald:
 „t Sant daer buyten ende Nyeuw Gastelen is behouden. De Ruyge
 „Hill is mede in ende is aldaer onder andere, . . . een leelyck
 „groentgat gevallen. Van de anderen poldere daeromtrent, als de
 „Clundert ende anders en hebbe geenen verseeckertheyt, dan wil
 „dencken dattet daer oick jammerlycken gestelt is Aen-
 „gaende t quartier van Noort-hollant ende daeromtrent is de Zype
 „geinundeert ende t Honsbosch is mede innegebroecken metten
 „slaepert, die daervoir lach daerby ¹⁾). Mede geinundeert is t ge-
 „heel Rynlant, sulcx dat men met schuyten vaert van Amster-
 „dam tot Leyden toe, ende hebben de clocken van allen de dorpen
 „in Delflant den VI^a ende VII^a deser maent soo by daege als
 „oick by nachte al gegaen, omme op ten Ryndyck streecken van
 „Leyden tot Woerden, t welck een droogen dyck is naar myn
 „beduncken, het waeter te keeren, want dezelve deurbreeckende
 „soudet geheel Delftlant mede onder geloepen hebben; anders is
 „Delftlant aen de zee kant behouden. Schielant is mede in ²⁾, daer
 „men den dyck, scheydende Schielant ende Delftland, wilde deur-
 „steken ende mettet gewelt gekeert wort, daer myn brueder de
 „bailluw ende dyckgrave wel acht daegen in de weer is geweest
 „ende noch is. Tot Schevelinge op de zee cant syn in de XC

¹⁾ De slaper is niet doorgebroken; zie Ernst fol. 220 en Fruytiers, fol. 18.

²⁾ Hierin vergist de briefschrijver zich. Schieland werd niet over-
 stroomd; ook werd niet getracht, den dijk, scheidende Schieland en
 Delfland, door te steken. Tusschen Amsterdam en Naarden ontstonden
 in den zeedijk negen of tien, meerendeels zeer belangrijke, doorbraken
 (zie blz. 58). Geheel Amstelland, Gooiland, en een groot deel van Rijnland
 werden overstroomd; het water stond voor den Hoogen Rijndijk. Het
 schijnt, dat men getracht heeft of van plan was, dezen dijk door te steken,
 teneinde het overstromingswater op de zuidwaarts gelegen poldergron-
 den af te tappen. Hoe dit zij, spoedig waren de dijkgraven van Rijnland,
 Delfland enz., bijgestaan door een door het Hof van Holland gezonden
 commissaris op den dijk aanwezig en gelukte het, zij het niet zonder
 groote moeite en kosten, den Rijndijk met behulp van „zeeckere meenichte
 van volck met hantwerck ende wapenen” (Ernst fol. 226) te houden
 en het beschadigen daarvan te voorkomen. Tot dit laatste zal het door
 koning Philips den 12 November bij plakkaat gegeven verbod den dijk
 door te steken of „daertoe oeck eenige raet of te daet te geven” (Ernst
 fol. 228) hebben bijgedragen. Dat de kosten van verzwaring en verhoog-
 ing van den Rijndijk aanzienlijk waren, blijkt uit een door het Hof
 verleende vergunning tot het heffen van een omslag van zes stuivers
 per morgen over Delfland, Rijnland, Schieland en andere landen, welke
 door den Rijndijk werden beschermd (Ernst fol. 226).

„huysen metten slach van der zee gansselycken affgespoelt dat
 „men nyet sien en mach waer se gestaen hebben, ende noch
 „omtrent XL sulx bedurven, dat se nyet bewoennaer en zyn
 „noch meer bewoent sullen worden, ende noch andere menichte
 „van huysen soo in de zydelmueren als in de gevelen ofte daecken
 „gequetst ende ontramponneert, sulcx dat t IIIe huys nyet onge-
 „schent en is gebleven. Alle de muerkens van t kerckhoft aldaar
 „zyn van t waeter ommege slaegen ende de thoorendeur van den
 „kercke opgeslaegen. t Waeter heeft in de kercke aldaer hoich
 „gestaen III¹/₂ voeten ende twee duymen, als myn brueder Van
 „der Meere my schrijft, t selve op 's anderen daechs als op alder-
 „sielen dach aldaer in persone geweest hebbende, gemeeten te
 „hebben. In somma Schevelingen is bynae anders nyet dan een
 „zee strange. Men segt dat geheel Vriesland in is, ende soo veele
 „mensen verdroncken, dat men ze nyet begraven en mach . . .
 „Dan van die quartieren en hebbe ick geen particulariteyten. Den
 „Diemerdyk by Amsterdam is mede in In Zeelant is mede
 „zeer groote schaede geschiet dan en weete van daer nyet
 „int perticulier”.

Ter gedachtenis aan de ramp werd te Scheveningen een ge- Servaas
van Rooyen,
blz. 192.¹⁾
 schilderd bord opgehangen, dat sedert verdwenen is, doch waar-
 van in 1664 een copie door C. Elands werd vervaardigd, welke
 in het gemeente-museum te 's-Gravenhage berust.

Men leest daaronder:

„In Tiaar Van Tseventich Ende Vyftien Hondert,
 „Ghebevrdet Hier Tschevelinge Op Alder Heyligen Dach,
 „Tzee Water Liep In Dese Kerck Elcx Ver Wondert,
 „Drie Voet ende 2 Duym Hooch ²⁾ Alsmen Doen Sach,
 „Oock Mede Anden Hoogen Outaar, Hoort Dit Gewach,
 „Ende Inde Sacristy En Kercken Comptoor, Mit List,
 „Omme Werpande Met Des Waters Geslach,
 „Eenen Grooten Swaeren Ysseren Kist;
 „Men Heefter Wel Hondert en 28 Huysen Gemist,
 „Ende Weynich Synder Ongeschent Gebleven;
 „Die Schepen Waren Doort Dorp Gedreeven,
 „Doende Groote Scade; Elck Maect Daerop Mentie,
 „Drie mensen verdroncken, Gelaten Het Leven,
 „Dus Hier grooten Druck Beneven;
 „Waer Om Het geschiede Laet Ick Godt Die sententie”.

¹⁾ Een reproductie van deze schilderij.

²⁾ Volgens Van der Goes, zie hierboven, 3¹/₂ voet en 2 duimen. Diens oorspronkelijke brief geeft dezelfde hoogte (Not. verg. K. I. v. Ing. van 14 Maart 1896, blz. 102).

Van Diesen, Van Diesen bericht, dat de vloer van de kerk te Scheve-
 blz. 219. ningen, (dezelfde van 1570) lag in 1895 ter hoogte van 3.405 M.
 boven D.P. Hierbij geteld 3 voet en 2 duimen Rijnl. is
 0.995 M. Dus zou volgens van Diesen het water gedurende
 den stormvloed van 1570 een stand hebben bereikt van 4.40 M.
 boven D.P. (= 4.00 M. boven N.A.P.). En daar bij den storm-
 vloed van 22/23 Dec. 1894 aan de sluis van het ververschings-
 kanaal, een stand van 3.55 M. boven N.A.P. werd waargenomen, zou
 in 1570 het vloedwater 0.45 M. hooger zijn geweest dan in 1894.

Tegen deze berekening zijn eenige bezwaren geopperd ¹⁾. Ook
 is zij niet meer te controleeren.

Commelin, Te Amsterdam werd in de Damsluis een gedenksteen ingemet-
 blz. 1162. seld, tot opschrift hebbende:

Het jaar en peil hier aangewesen is,
 Hoe op November de zee geresen is.

Maar deze steen is, hetzij overbouwd of uitgebroken, niet meer
 terug te vinden ²⁾.

In de kerk te Metslawier is thans nog een gedenksteen aan-
 wezig, waarvan het opschrift luidt:

A 1570 op Aldarheilige dac
 s avens is het water hier in
 der kercke hoch west 1 voet en
 syn fardroncke in dese griteniie
 1800 mensken.

Bij waterpassing is gebleken, dat de zerken, die den vloer van
 de kerk vormen, gelegen zijn op 4.— M. boven Friesch Zomerpeil,
 d. i. 3.58 M. + A.P., zoodat het overstromingswater van 1570
 aldaar de hoogte zou bereikt hebben van 3.58 + 0.31 = 3.89 M.
 + A.P., d. i. 3.79 M. + N.A.P..

J. Van
 Leeuwen,
 blz. 37 van de
 inleiding.

Volgens Van Leeuwen vermeldt het „Handschrift over de
 Zeedijken” van prof. N. Ypey (blz. 10):

„Wij” (Ypey met de ingenieurs Hixenius, Krayenhoff
 en De Boer) „hebben op den 25 Juli 1774 te Metslawier bij
 „meting bevonden, dat het zeewater in den vloed van 1570 boven
 „het hoog winterwater 13 houtvoeten ³⁾ heeft gestaan.”

Het is intusschen met deze gegevens niet mogelijk, zelfs bij
 benadering de hoogte van het vloedwater van 1570 vast te stellen.

¹⁾ Notulen vergadering Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 11 Febr.
 1896, bl. 78 en 14 Apr. 1896, blz. 102.

²⁾ Idem van 11 Febr. 1896, blz. 82.

³⁾ 3 85 M.

Conrad zegt, dat in 1660, ter vaststelling van de hoogte van den in 1612 aangelegden Slaperdijk, vier koperen peilplaten werden gesteld, n.l. twee te Spaarndam, één aan den buitenvleugel van de zuid-oostzijde van de Damsluis te Amsterdam „recht onder het teeken van den Allerheiligen-vloed”, en één aan de nieuwe brug aan de noord-westzijde van het Damrak. In 1797 werd door Conrad een waterpassing gedaan van den Spaarndamschen dijk, waarbij van de genoemde peilplaten, waarvan de bovenkant 18 duimen boven A.P. lag, gebruik werd gemaakt. Het bericht van Conrad, dat bij den vloed van 1 Nov. 1570 de waterstand te Amsterdam een hoogte bereikte van 80 duimen of 2.09 M. boven A.P., kan derhalve goed zijn, indien men althans aanneemt, dat de gedenksteen aan de Damsluis toen nog de juiste waterhoogte van dezen stormvloed aanwees.

Conrad,
blz. 4.

De z.g. Allerheiligenvloed, die volgens Arends ontstond door een storm uit het westen, welke des avonds naar het noord-westen liep en gedurende twee etmalen met de grootste hevigheid bleef voortwoeden, bracht aan onze Hollandsche Noordzeekust en de aan die kust gelegen plaatsen Terheide, Scheveningen, Noordwijk, Zandvoort, Wijk aan Zee en Egmond aanzienlijke schade toe, terwijl de dorpen Petten, Callantsoog ¹⁾ en Huisduinen verloren gingen. Na de overstroming werd, meer binnenwaarts gelegen, een nieuw dorp Petten gebouwd. Dit werd toen nog door smalle duinen beschermd, welke door het arme dorp niet behoorlijk konden worden onderhouden. De Hondsbossche en laarna de Staten kwamen telkens te hulp. In 1745 moesten vijftig huizen en het raadhuis worden prijsgegeven en bij het terugtrekken van de Hondsbossche in 1780 werd ook deze zeekering achterwaarts gelegd in den vorm van een beschermden zanddijk met paalwerk enz.

Arends,
3e deel, blz. 79.

Beekman,
Hist. atl. Rep.
1795, blad 3.

Beekman,
Polders, blz. 198.

In Noord-Hollands Noorderkwartier brak de Zijpe in. Deze was niet lang te voren bedijkt. Wel waren in de 15e en 16e eeuw herhaalde pogingen gedaan om dit onstuimige water, dat een voortdurende bedreiging was voor den Westfrieschen zeedijk en de daar achter gelegen landen, te bedijken, maar die pogingen mislukten telkens; men spreekt van een in September 1509 voorgekomen doorbraak van een bestaanden dijk, noordwestelijk van den tegenwoordige gelegen. In 1552 werd octrooi tot bedijking verleend, maar het kort daarop begonnen werk bleek niet met

Blok, blz. 29

Tegenwoordige
Staat, 8e deel,
blz. 411.

¹⁾ Oorkonde uit de Secretarie van de Zype van 15 Sept. 1592 (Paludanus, blz. 71). Zie ook Van den Bergh, Middelnederlandsche geographie, blz. 34. Volgens Prof. dr. Fruin, „Informatie” van 1514, had Callantsoog toen nog ongeveer 150 haardsteden. In 1570 spoelden er 120 weg (Ernst fol. 220).

kennis van zaken gemaakt. Koning Philips deed het toen gedeeltelijk voor zijne rekening voortzetten, met bijdragen van de west-ambachten van West-Friesland. Na uitbreiding van het octrooi schijnt de bedijking werkelijk tot stand te zijn gekomen. Kort na de overstroming, in 1571 werden de dijken hersteld, doch reeds het volgend jaar (1572) op last van den Staatschen bevelhebber Sonoy doorgestoken. Van 1596 tot 1597 had nogmaals herdijking plaats en bleef de Zijpe sedert dien tijd voor goed droog. Valcooch doet van de overstroming en de verdere lotgevallen van de Zijpe een vaag en opgesmukt op rijm gesteld verhaal, waarvan een gedeelte hieronder is afgedrukt.

Beekman,
Polders,
blz. 196.

Valcooch,
blz. 58.

1570. 1 November.

„Op alder Sielen nacht (1570) te thien uren
 „Verthoonde God de Heer zijn wonder werck,
 „Men hoorde opten Sype suchten en trueren
 „'t Water aencomende seer onstuymich en sterck,
 „Die Santdyk by Petten sach men eerst verscheuren
 „Opten selven dyck sloech men 't minste merck,
 „Twater stond XIII voet hooch meer en niet min
 „Twelck veler (opten dyck staende) was bekin.
 „Vast en onbeweechlich bleven alle molens staen,
 „Twater conde verscheuren geen van allen
 „Veel menschen zynder door waternoot opgegaan,
 „Die al haer leven berchden tot dien stallen,
 „Beyde soutketen sach men stucken slaen.
 „Thonsbosch ¹⁾, 't Ooch ²⁾ Huysdunen, is 't waeter me
 [doorvallen
 „Och wat dreven daer al mannen en wyven,
 „Om die oude Meedyck, met haer schoone Sitte lyven.

Idem, blz. 61.

.
 „Dit schoone Syplant sach men aldus dryven,
 „Twee heele winters met een somer lanck,
 „Sonder eenighe vruchten ofte beclyven,
 „Den dycken meest wech en eensdeel cranck,
 „Doe men nu 1572 jaer ginck schryven,
 „Den eersten Meydach is 't weer aenghetast God danck.

Idem, blz. 63.

.
 „Op S. Nicolaus dach geschiede die tweede inundation
 „Doen verdroncken daer menschen noch beesten.
 „Geene dingen hadden noch eenige reparatie

¹⁾ De Hondsbosche brak op 3 plaatsen door (Brugmans, Hist. Atlas, Rep. in 1648, blz. 50).

²⁾ Callantsoog.

„T syp lach noch onbeheynt als wilde foreesten,
 „D'oude vaders beschreyde men noch met lammentatie
 „T was metten Sypheeren nog al sobere feesten,
 „Die Sant dyck brack deur tot diversche steden,
 „T water stont op III voet soo hooch als te voren deden,

.
 „Die nouwe Slyckersdyck die daer was palende
 „Van d'oude Creyldyck totten voorsz. groote sluysen
 „Verdreef meest al, men sach se falende
 „So dapper quam 't water van Petten of bruysen
 „En had het water niet na Wieringhen gaen stralende,
 „Die oude Vrieschedyck had moeten verguysen,
 „T welck Noorthollant had moeten becoopen.
 „Want niement en can Gods hant ontlopen,
 „Daer lach Tsyp verdroncken wel 24 jaeren.

Valcooch,
 blz. 64.

.
 „Int selfde jaer (1577) liep 'thonsbosch oock deure
 „Die dycken by S. Maerten waren seer geraseert
 „Om een vloet te crygen was elek in 't getreure.

Idem, blz. 67.

.
 „Nergens hoorde men doen van Sypdycken praten
 „Twas al te doen met houwen en smyten¹⁾.

Idem, blz. 68.

„Doemen XVⁿ hondert L III jaer hebben geschreven,
 „Is den Sype eerst te bedycken aengheheven,
 „Int jaer van 1570 alsoo men las
 „Brack 't weer in, en wordet een waterplas.
 „Int jaer 72 wordet weer ghemaect dicht
 „Int selve jaer liepen de dycken weer slicht,
 „Doen het jaer 1597 weer quam voort
 „Wordet weer fray bedyckt aen allen oort.
 „Nu in den September maent vant selve jaer,
 „Liept weer in, en in November daer naer
 „Wordet 't gat noch dicht gemaect opten grooten weel
 „En is op desen dach noch ghebleven heel.”

Idem, blz. 88.

1570. 1 November. Volgens Velius was de waterstand te Hoorn des morgens te 4 uren het hoogst en werd tengevolge van het breken van den zeedijk bij Medemblik, het land om de stad overstromd. Slechts de Zwaagdijk, de Huigendijk en enkele hooge wegen staken hier en daar boven water. Te Edam dreven twee groote schepen door het gat, dat daar in den dijk gebroken was.

Velius,
 blz. 163.

¹⁾ Oorlog.

De Zwaagdijk werd aangelegd op de grens van Drechterland en het Houtwouder-ambacht (later de vier Noorder Koggen) met het doel, om bij doorbraak van den buitendijk de overstroming te beperken.

Velius bedoelt met den Huigendijk waarschijnlijk den Ouden-
dijk, welke met den Slim-, den Walligs- en den tegenwoordigen
Huigendijk den zuidelijken Westfrieschen ringdijk vormde. Deze
dijk scheidde de Beemster en de Schermer van de Heerhugowaard
met alle ten noorden daarvan gelegen en daarmede verbonden
plassen. Hij diende ter bescherming tegen de wateren der meren
bij opwaaiing, enz.

Brandt,
blz. 104.

Volgens Brandt zou ook de Wierdijk te Enkhuizen zijn
doorgebroken.

1570. 1 November.

Oud Memoriaal
van Schepenen
van Rotterdam,
2e deel, blz. 634.

In het jaar 1570 op allerheiligendag des avonds tusschen 8 en 9
uren was de vloed zoo hoog dat het water meer dan anderhalve
voet over de Hoogstraat binnen Rotterdam liep tot diverse
plaatsen als bij de Schiedamsche poort bij de Nieuwe en de
Oude Kerkstraat, bij de Wagenstraat, en brak in Charlois,
Krimpenerwaard, Papendrecht

Gevers
Deynoot,
blz. 91.

Uit een viertal acten van het Hof van Holland van 3 November,
6 November en 11 December 1570 ¹⁾ blijkt, dat Schieland's Hooge
Zeedijk binnen de steden Rotterdam en Schiedam lager was gelegen
dan de aansluitende vakken en het water bij den vloed van 1 No-
vember 1570 binnen genoemde steden over den dijk stroomde,
zonder evenwel veel schade aan te richten. Bij de algemeene ver-
hooging van den dijk in 1571 werden ook de dijkvakken binnen
Rotterdam en Schiedam op peil gebracht. Binnen Schiedam werd
de dijk, op bevel van het Hof dd. 22 December 1570 ²⁾, zelfs ge-
middeld 0.70 M. verhoogd.

Reyggers-
berch,
uitgaaf Van
Boxhorn,
2e deel, blz. 535.
Hollestelle,
Tholen,
blz. 418 en 419.

1570. 1 November. Deze stormvloed geschiedde in den jare 1570,
op Allerheiligendag, en duurde twee maal vier en twintig uren. Het
ongeluk trof het hardst die van Friesland. In Zeeland werd de
grootste schade toegebracht aan Sommedijk, Onwaard, Melissant,
Roxenissc. Herkingen, de Galathé, de Noordzijde van de Plaat.
De Schouwsche dijken hielden ook dapper aan ³⁾. Van Boxhorn
zegt, dat toen in Zeeland alleen, behalve het vee, over de 3000
zielen door het water zijn verslonden.

¹⁾ Ernst, fol. 222, 223, 227 verso, 229 verso en 230.

²⁾ Idem, fol. 230 verso.

³⁾ Volgens Fokker, Schouwen vóór 1600, blz. 43, liep geheel Schou-
wen onder.

Uit een brief van Philips II, van 24 Maart 1571, door Van Boxhorn afgedrukt, blijkt, dat de zeedijk tusschen Brouwershaven en Bommenede was doorgebroken, tengevolge waarvan de polders van Bommenede, alsmede dit dorp zelf, werden overstromd.

Op het eiland Tholen werden de polders Deurloo, Broodeloos, Schakerloo en Vijftienhonderdgemeten overstromd. Broodeloos bleef onbedijkt; het geringe overschot daarvan, bestaande uit eenige slikken, is thans onder den naam „Brulooze” bekend. Deurloo werd herdijkt. Ook Scherpenisse bezweek, tengevolge van een breuk in den dijk beoosten de oude sluisen. Voorts vloeiden nog in: St. Maartensdijk, Moggershil, Anna-Vosdijk en het Karnemelkslandpoldertje onder Oud-Vosmeer ¹⁾.

Ook ging Wulpental, aan de zuidzijde van het eiland Tholen, bij Gorishoek, geheel verloren.

Beekman,
Polders,
blz. 243.

In Zuid-Beveland brak de polder Waarde aan de zuidzijde op twee plaatsen in, waardoor niet alleen deze parochie, maar tevens Valkenisse overstromde. Den 6 September 1571 verleende Philips II octrooi aan die van „Waarde en Valkenisse metten „Westveerpolder” om hunne ingevloede landen „te beverschen „ende bedycken by egale contributien, onder éénen zeedyck”.

Ermerins,
7e deel, 2e stuk,
blz. 3 en 18.

Ook de ambachten Kruiningen en Krabbendijke werden overstromd. Het eerstgenoemde was spoedig weer droog, doch Krabbendijke werd eerst in 1594 gedeeltelijk herdijkt.

Het eiland Wolfaartsdijk bestond in 1563 uit vier polders: Oud-Sabbinge, Oosterland, Zuiderland en Westerland, ter gezamenlijke oppervlakte van slechts 1900 gemeten (745 H.A.), daar bij den vloed van 1552 veel grond was verloren gegaan ²⁾. Dit verlies, het geheel vergaan van Noord-Beveland in 1530 en het gemis aan voorland bedreigden het geheele eiland met ondergang. Vooral werd de Westerlandsche polder bedreigd, omdat diens 900 roeden (3255 M.) lange zeedijk slechts een kruinsbreedte van vier voeten (1.20 M.) en daarbij zes à zeven voeten (1.80 à 2.10 M.) minder hoog was dan de tegenoverliggende dijken van Walcheren en Zuid-Beveland. Bovendien lag deze polder aan de noord- en de noordwestzijde aan de open zee, en ten zuiden en zuidwesten blootgesteld aan de sterke ebbe van

Van der
Baan,
blz. 28 en volg.

Idem, blz. 55
en 56.

¹⁾ Volgens Ermerins, 2e deel, blz. 31 en 32, vloeiden ook de, eveneens onder Oud-Vosmeer gelegen polders Hikke, Leguit, Oud-Kijkuit en Slabbekoorne. Deze werden spoedig weder bedijkt.

²⁾ Volgens de Domeinrekening van 1478 bedroeg de oppervlakte destijds ruim 2970 gemeten (1165 H.A.) schotbaar land.

de Schenge, welker stroom, tengevolge van den aanwas van Zuid-Beveland, den wal van Wolfaartsdijk meer en meer naderde. Eindelijk verdronk de polder bij den Allerheiligenvloed om eerst na verloop van omstreeks een eeuw (in 1665) opnieuw herwonnen te worden.

Roos, blzz. 15,
17, 34, 35, 40,
52, 56, 57, 108,
118 en 125.

In het tegenwoordige Zeeuwsch Vlaanderen geraakten enorme oppervlakten lands onder water. Volgens Roos werden bewesten den Braakman overstroomd: de Adornispolder, de Jonkvrouw-polder, Jong Breskens, Coesant, St. Catherine, Coxyde, de Gerard de Moorspolder, 's-Gravenpolder, Greveninge 1), het land van Groede, het dorp Nieuwkerk, de Oude Passegeulepolder en Schoon-dijke.

Door de overstroming van den in 1547 uit de overstroomde Waterlanden bedijkten Jonkvrouwpolder, bezuiden IJzendijke, werd de Braakman met het Zwin verbonden en werden de gronden van de Oude IJve, Gaternisse enz. tot een eiland gemaakt, in het noorden begrensd door de Honte, in het westen door de Nieuwe Haven en in het zuiden door de Brugsche Vaart. Kort daarna werd de polder echter weder bedijkt.

St. Catharine of St. Catheline was een dorp bij Oostburg en is niet meer boven gekomen.

Het dorp Coxyde lag aan het Zwin tusschen Aardenburg en Oostburg. Het werd reeds bij den stormvloed van 1477 zwaar geteisterd. In 1517 weder hersteld, kwam het ook de verwoesting van 1570 te boven. Door den stormvloed van 17 December 1587 ging het dorp voor goed te gronde.

Het dorp Nieuwkerk lag in de Oude IJve en ging in den vloed van 1570 voor goed ten onder.

De Potter,
blz. 21.

In het Hulster Ambacht werden de Heinsdijkpolder en de Burchpolder overstroomd.

Stellig zou men spoedig het door den stormvloed van 1 November 1570 overstroomde land op het water herwonnen hebben, indien men niet, en thans tengevolge van den vrijheidsoorlog met Spanje, genoodzaakt was geworden de dijken te verwaarloozen. Bovendien werden door beide oorlogvoerende partijen, tot aanval of tot verdediging, zeer uitgestrekte gebieden onder water gezet. Zoo staker b.v. in 1574 de Hollanders de dijken van Schieland

1) Deze „Watering” bestaat thans uit elf polders, waarvan twee tot Nederland, drie gedeeltelijk tot Nederland en gedeeltelijk tot België en zes tot België behooren. Volgens Roos (Woordenboek, blz. 57), werd zij in 1621, waarschijnlijk wegens den oorlog, onder water gezet; althans zeker is het, dat het in dat jaar vloeide en eerst zestig jaren later, in 1681, weder bedijkt werd.

door om Leiden te ontzetten. In 1584 deden de Zeeuwen, bevreesd voor een landing in Zuid-Beveland, hetzelfde met de dijken van Saafingen, waardoor wat nog na den vloed van 1 November 1570 boven water lag, in een watervlakte werd herschapen. In 1582 of 1583 vernielde de bezetting van Sluis, met het oog op het aanstaande beleg hunner stad door Parma, o.m. de sluis te Slepeldam, de toenmalige voorhaven van Aardenburg. Dientengevolge ontstond een zoo geweldige inundatie, dat verscheidene kreken, waaronder vooral het Haantjes-Gat, ontstonden en reeds vroeger bestaande verbreed en verdiept werden. Geheel Beöostereede geraakte onder water. Die van Groede zetten in 1583 liever hun dorp onder water, dan zich door de Spanjaarden te laten overweldigen. Sinds dien tijd tot hunne herdijking lagen Breskens, Groede, Schoondijke, nagenoeg gansch Oostburg ²⁾ en voor een deel ook de omstreken van Sluis, Heille, Aardenburg, St. Kruis, te zamen met het al vóór eeuwen verdronken land van IJzendijke ³⁾ onder water.

In 1586 werd het land om Axel onder water gezet. Omstreeks dien tijd was derhalve het westelijk van den Braakman gelegen deel van Zeeuwsch Vlaanderen bijna één enkele watervlakte, waaruit slechts het oude land Kadzand en eenige landstreken bij Biervliet en Oostburg omhoog staken. Ook oostelijk van den Braakman was het land bij vloed een wijde zee, waaruit slechts de bouwvallen der kerktorens van de ondergegane dorpen verrezen. Sedert de 12e eeuw werd het land nimmer zoodanig overstroomd. De zee heroverde het Zwartegat en verbreedde het omstreeks 1515 tusschen de Hont en het Zwin gegraven kanaal van Gaternisse naar Oostburg. Wulpen bestaat niet meer. Blanchard meent in een pachtcontract van 1593 van verscheidene stukken grond in de parochie St. Lambert ⁴⁾ nog een laatste aanwijzing van dit eiland te vinden. Waarschijnlijker echter is het, dat Wulpen met het vergaan van den polder Koezand, bij den vloed van 1 November 1570 ten onder ging. Het door Blan-

Hunnius,
blz. 204.

Roos,
blz. 46. 1)
Idem, blz. 48.

Hunnius,
blz. 328 en 329.

Beekman,
Polders,
blz. 259.

Blanchard,
blz. 187.

De Hullu,
blz. 46.

Idem, blz. 45.

¹⁾ Zie ook De Hullu, bl. 46, en de aldaar genoemde bronnen.

²⁾ De Oude Yve Watering, waartoe Schoondijke en Oostburg behoorden, vloeide omstreeks 1585, hetgeen blijkt uit het octrooi tot bedijking van den Henricuspolder bij Oostburg van 21 Maart 1615 (Plakaatboek, 2e deel, blz. 1905). Uit dit octrooi blijkt tevens, dat van het gebied van Oostburg alleen de Veerhoek, een poldertje van slechts 270 gemeten was gespaard gebleven. (De Hullu, bl. 46).

³⁾ Van IJzendijker-ambacht, groot 28000 gemeten, waren reeds in 1404 meer dan 26000 gemeten door de zee verslonden. Delepierre en Priem, blz. 155.

In het octrooi tot bedijking van een schor benoorden IJzendijke in 1614 (Plakaatboek, 2e deel, blz. 1901) heet het dat het kwartier gevloeid had gelegen over de 200 jaren. (De Hullu, blz. 46).

⁴⁾ Archives des hôpitaux de Lille, I. blz. 138.

chard aangehaalde pachtcontract had vermoedelijk betrekking op schorgronden.

Van het land van Axel zijn slechts twee eilanden overgebleven. Een wijde riviertak stroomt van Axel naar Hulst en van daar naar de Hont, tusschen Zaamslag en Stoppeldijk. Het meeste land oostelijk van Hulst, de polders van Saaftinge, Graauw, Kioldrecht, Calloo en Zwijndrecht lagen tot hunne herdijking onder water. Op de hier en daar nog overgebleven gronden waren geen bewoners meer. Zij zijn naar Zeeland en Vlaanderen gevlucht ¹⁾.

Blanchard,
blz. 188.

Groede, Breskens ²⁾, Kadzand, IJzendijke, het land tusschen Axel en Terneuzen verschijnen weder kort na den wapenstilstand van 1609, maar de rest werd eerst na den vrede van Munster droog gelegd.

Winsemius,
blz. 550 en 551.

1570. 1 November. Winsemius bericht, dat de westelijke en noordelijke kwartieren van Friesland, Ferwerderadeel, Leeuwarderadeel en de beide Dongeradeelen met het Nieuw Kruisland overstromd werden. Duizenden menschenlevens gingen, daar de overstroming in den nacht plaats had, verloren. Dit blijkt o.a. uit een gedenksteen in de kerk te Metslawier, vermeldende, dat het water in deze kerk een voet hoog gestaan heeft en dat in de grietenij Oostdongeradeel 1800 menschen verdronken ³⁾. Twee maanden later zag men in verscheidene kwartieren nog vele menschenlijken „in haren eigenen Vriesche „habyte. met zilveren platen en knopen behangen” ⁴⁾. De hoogte van het water wordt beschreven meer dan elf voeten in de huizen en schuren gestaan te hebben. Het water is zoo hoog geweest, dat men van Sneek naar de Lemmer op acht en

¹⁾ Blijkens berichten uit Sluissche en Oostburgsche acteboeken van die dagen, aangehaald door Van der Aa, 8e deel, blz. 488 en de Stadsrekening van St. Anna ter Muiden over 1582—1590, aangehaald door Janssen en Van Dale, 2e deel, blz. 46.

²⁾ De herdijking van Oud- en Jong Breskens is in 1610 tot stand gekomen. Groede werd in 1612 herdijkt met een daarbij gevoegd deel van de Oude Yvewatering, nl. dat gedeelte, gelegen tusschen den Yve, nu Barendijk, en de van der Lingenspolder en de beide Corneliapolders. Zie octrooien van bedijking resp. van 11 November 1609 en 11 April 1612 in Plakaatboek, 2e deel, blz. 1875 en 1876, alsmede Janssen en Van Dale, 3e deel, blz. 344 en De Hullu, blz. 45.

³⁾ Het aantal menschenlevens, dat bij overstromingen verloren ging, wordt meestal te hoog opgegeven. Dat echter een zeer groot aantal menschen verdronken, kan o.m. ook blijken uit het verzoekschrift door de afgevaardigden van Friesland aan den hertog van Alva in 1571 ingediend, waarin wordt bericht, dat in Oost- en Westdongeradeel met de stad Dokkum bijna 3000 menschen het leven lieten (Van Leeuwen, Watervloed en overstromingen in Friesland, Inleiding, blz. 38). Ook deze opgave kan intusschen wel overdreven zijn.

⁴⁾ Men had bij het vluchten voor het water de gewoonte zooveel mogelijk voorwerpen van waarde mede te voeren.

een halve voet water heeft kunnen varen. Alleen Gaasterland en bizonderlijk Oldemardum, Rughehuysen en Sundel zijn onbeschadigd gebleven. Het overige deel van Friesland tot aan Zevenwolden is overstroomd geweest. Het water stond tien dagen op het land, waarop een strenge vorst volgde.

Dus waren ook voor Friesland de gevolgen van den stormvloed noodlottig, hoewel geen land verloren ging. Tengevolge van de toen reeds tientallen van jaren durende twisten over het onderhouden der dijken, waren deze in verval geraakt. Zelfs de overstroming van het grootste gedeelte van deze provincie in 1570 bracht de strijdende partijen niet nader tot elkander. Men vindt dan ook in de kronieken tusschen de jaren 1570 en 1578 niet minder dan zes overstromingen vermeld, welke, indien de dijken in behoorlijken staat waren gehouden, zeer waarschijnlijk niet zouden hebben plaats gehad. Het moet den Spaanschen landvoogd Caspar De Robles, heer van Billy, als een groote verdienste toegerekend worden, dat hij door strenge maatregelen de onderlinge twisten wist te beëindigen, zoodat de herstelling van de dijken met kracht werd ondernomen. Hoe zwak overigens de toenmalige dijken waren, blijkt uit het bevel van De Robles, dat deze tot een hoogte van twaalf voeten moesten worden gebracht, en op de kruin zes voeten breed moesten zijn, het beloop moest aan de buitenzijde vijf en aan de binnenzijde drie roeden bedragen.

Winsemius,
blz. 586.

Ook aan de Dollartdijken werd door den stormvloed van 1570 groote schade toegebracht. Het land bleef evenals in Friesland, tengevolge van onderlinge twisten over het onderhouden der dijken, hier en daar voor de vlooden van 1572, 1573 en 1575 open liggen; zoo zelfs dat de Zomerdijk bij Wagenborgen ¹⁾ een tijdlang tot zeedijk heeft gediend. Ook hier had de energieke tusschenkomst van De Robles tot gevolg, dat de twisten werden bijgelegd, en de dijken werden hersteld.

Stratingh
en Venema,
blz. 88.

1574. Op 31 Juli en 4 Augustus 1574 werd tot ontzet van Leiden, Schieland's Hooge Zeedijk tusschen Capelle en het Kralingsche veer op zestien plaatsen doorgegraven. Op 6 Augustus d. a. v. werd tusschen Rotterdam en Delfshaven nog een groot gat

1) De Zomerdijk, voor een deel nog aanwezig, liep van de Oude Ee, bij Oostwolder Hamrik, noordwest-, daarna west- en zuidwestwaarts naar Wagenborgen en wel tot den geestgrond, waarop dit dorp is gelegen. Hij vormde een deel van een binnenwaterkeering, welke diende om het overstromingswater van den Dollart aan de westzijde te keeren en is vermoedelijk met dit doel opgeworpen. Waarschijnlijk is ook deze waterkeering in 1570 doorgebroken (Stratingh en Venema, blz. 101. Zie ook Beekman, De Zeventien provincien in 1555, idem, Zeeboezems, Friesland, blz. 69 en Ramaer, Dollart, blz. 43).

- gemaakt; voorts werden de sluizen te Rotterdam, Delfshaven en Schiedam en de Vijfsluizen bij Vlaardingen opengezet. Den 26 Augustus stond het water zoo hoog, dat men met geladen hooischuiten van Nieuwerkerk aan den IJssel en Kralingen over land naar Rotterdam kon varen.
- Cort verhael, blz. 209.
1575. In 1575 werd, om de Spanjaarden te weren, de Oostdijk van het Dijkwater bij de Leverhuizen doorgestoken, alsmede de Zuiddijk bij Borrendamme. Het eiland Schouwen liep dientengevolge geheel onder en werd eerst in 1578 beverscht. Daardoor ontstonden het Kaasjeswater en de Ronde Weel.
- Tegenwoordige Staat, 10e deel, blz. 464.
- Fokker, Schouwen, blz. 43.
- S. Muller, blz. 127. 1583. In dit jaar werd de Polder van Namen overstroomd.
- Bor, 3e stuk, blz. 144. 1587. 17 December. Den 17 December is een zware inundatie in de Ommelanden geweest in Humsterland; de Marne en alle hoge landen hebben onder water gelegen, en het water was bijna zoo hoog als bij den Allerheiligenvloed anno 1570, doch deed zoo groote schade niet.
- Roos, blz. 40. Volgens Roos verdronk in 1587 in Zeeuwsch Vlaanderen het dorp Coxyde aan het Zwin tusschen Aardenburg en Oostburg.
- Bor, blz. 366. 1587. 25, 26 en 27 November. Den 25, 26 en 27 November is het wederom zoo hooge vloed geweest in de Ommelanden, dat het weinig verschilde van den vloed van Allerheiligen, anno 1570. De vloed ging over alle hoge landen, en hoog over de dijken langs de Eems; er werd groote schade geleden aan de dijken, die met vele duizenden niet konden gerepareerd worden.
- S. Muller, blz. 208. 1588. In dit jaar, het jaar van de vernieling der Onoverwinnelijke Vloot, werd Rengerskerke aan de zuidzijde van Schouwen buitengedijkt. Dit bericht is niet geheel juist; blz. 94 hierachter, voorlaatste alinea, geeft de goede lezing.
- Van Reyd, blz. 483. 1597. 15 Augustus. Nog toonde God een merkelyk teeken van zijn gramschap, den vijftienden Augustus waaiende met een volle maan en springvloed een gruwelijken noordwesten wind, die zoo hooge zee maakte, dat heel Waterland tegenover Amsterdam en de Ommelanden ondervloeden. De Delfzijlen en andere uitbarstende, veel beesten en ook menschen verdronken. Op eenige plaatsen scheurden wel niet de dijken, maar de hoogte van het water liep daar boven over heen.

Ervarenen, en die op merkteekens gelet hadden, zeiden, dat het een voet hooger was geweest dan Allerheiligen vloed in het jaar 1570. De nieuwe bedijking van de Zijpe, wezende een verdronken land van omtrent negen duizend morgen in Noord-Holland, hetwelk dit jaar door private personen, met vier honderd maal duizend gulden bedijkt was, scheurde op veel plaatsen ¹⁾ en de bedijkers vielen in nieuwe kosten en moeite, die zij niet ontzagen, en straks begonnen te hermaken.

Bij dezen vloed liep bijna geheel Groningerland onder water. De sluizen te Delfzyl, benevens eenige andere werden weggespoeld. De Schans te Reide spoelde voor het grootste gedeelte weg en de oostelijke dijken aan den Dollart leden zoozeer door Jeze ramp, dat de hulp der Ommelanden bezuiden en benoorden het Damsterdiep, evenals bij vroegere dergelijke onheilen, werd ingeroepen om die te herstellen ²⁾.

Winsemius,
blz. 840.

Stratingh
en Venema,
blz. 147.

1601. November. In November was hier een groote storm uit het noordwesten, en dreef het water zoo geweldig op, dat het sinds Allerheiligenvloed van het jaar 1570 nog nooit zoo hoog geweest was, dies veel dijken overliepen of doorbraken, doch hieromtrent geene.

Velius,
blz. 269.

Velius noemt geen datum en zegt ook niet welke dijken doorbraken.

Commelin maakt melding van een vloed van 31 October 1601, waarbij het zeewater te Amsterdam over de Warmoesstraat zou gelooopen hebben en men in de Oude-brugsteeg met schuiten zou gevaren hebben.

Commelin,
2e deel, blz. 1184.

Outhof spreekt ook van doorbraken elders.

Outhof,
blz. 555.

1602. 24 Februari. Den 23 Februari 1602 was het te Edam aangenaam weer met zuidoosten wind. In den daarop volgende nacht te half drie stak plotseling een noordwesten storm op, vergezeld van een hevig onweer, met een dikke sneeuwjacht en hagelbuien. Omstreeks half vijf sloeg de bliksem in den toren van de kerk, welke met een vijftwintigtal huizen afbrandde. Tegelijkertijd sloeg een deel van het Noord-Oosterhoofd weg, met het

Kruythoff,
blz. 31 en
vlg. ³⁾.

¹⁾ In 1597 was men begonnen met de herdijking van de in 1570 verdronken Zijpe. De schade door den vloed van 15 Aug. 1597 werd nog in Nov. van hetzelfde jaar hersteld (Valcooch, blz. 75).

²⁾ Staatsresol. 22 Juni 1598, medegedeeld door Feith, 1e deel, blz. 28.

³⁾ Zie ook bijlage A van dit werkje, houdende een uittreksel uit de kroniek van Twisck, 2e deel, blz. 1550 en bijlage C, bevattende een uittreksel uit de „Chronycke van de Stadt Edam”, door Jan Jansz. Pietteys (een handschrift van omtrent 1630).

gevolg, dat de stad overstroomd werd door het hoog gerezen zee-water, dat een uitweg vond in het toen nog niet drooggemaakte Purmermeer.

Brandt,
blz. 203.

Ook Brandt maakt gewag van een stormvloed, welke in 1602 in Enkhuizen schade zou hebben aangericht, zonder evenwel den datum te noemen.

Velius,
blz. 274.

1606. 20 April. Op Paaschnacht ontstond onvoorziens een zeer ongestuimig weder, en deed een grooten hoop schepen op de kust van Friesland, meest omtrent Hindeloopen, stranden.

Velius zegt niet, dat het „zeer ongestuimig weer” een hoogen vloed veroorzaakte. Intusschen schijnt op genoemden datum in Zeeuwsch Vlaanderen een stormvloed te hebben geheerscht.

Scharp,
6e deel, blz. 307
en 308.

Volgens Scharp vloeiden de Grootte en Kleine Bathpolders, de Noord-Capellepolder, de Visscherspolder en de Egelantierspolder, zoodat het geheele kwartier van Axel met de zee gemeen lag. Op verzoek van de stad en het ambacht van Axel verleenden de Staten van 15 Augustus 1606 oktrooi tot herdijking van bovengenoemde polders.

Plakkaatboek,
2e deel,
blz. 1872.

Commelin,
2e deel,
blz. 1162.

1609. 22 en 23 Januari. In het begin van het jaar 1609 op den 22 en 23 Januari is het zeewater door een noordwesten stormwind zoo hoog opgelopen, dat het over de Warmoesstraat heen liep, zoodat al de kelders buitendijks vol water raakten; in den St. Antonisdijk brak ook een gat, veel roeden lang, en het water kwam veel hooger te Amsterdam te vloeien, als het op den Allerheiligenvloed gedaan had.

Deze vloed had waarschijnlijk een jaar later plaats. De kroniekschrijvers van Waerschut en Velius (beiden tijdgenooten) vermelden wel een vloed op 22 of 23 Januari 1610, doch maken geen gewag van een vloed, welke in 1609 op dien zelfden datum zou hebben plaats gehad.

Annales Société
d'émulation,
2e série, 1e deel,
blz. 86.

1609. 10 Februari. Op 10 Febr. 1609 brak de dijk bij Damme door en vluchtten de bewoners van de buitenwijken van Damme en van het dorp Moerkerke op de daken of in boomen. Den volgenden morgen werden zij, half verkleumd van koude, gered.

Van
Waerschut,
2e deel, blz. 310.

1610. 22 Januari. In het jaar 1610 den 22 Januari was een groote storm van wind, en het vloeide (te Rotterdam) zoo hoog, dat de straten liggende buiten den dijk meest al onder water waren, en ook pakhuizen en kelders, daar de inwoners groote schade door leden.

1610. 23 Januari. Den 23 Januari op Emerenttiendag, was hier door een sterken noordwestenwind zoo groote opvloed van water, als in veertig jaren niet geweest was, en was op veel plaatsen stijf zoo hoog als op Allerheiligen-vloed. Dies veel van de naburige dijken doorbraken, doch hieromtrent geene, maar werden op veel plaatsen met louter geweld en zeer groote kosten heel gehouden; als aan den Westerdijk buiten Medemblik, bij den Geldersche horn buiten Enkhuizen, en hier op een plaats of twee nevens Schel-linkhout, alwaar ik zelf gezien heb dat de kruin van den dijk op een trede na door was De vloed duurde zeer lang, begon 's morgens te zes uren, was 's middags recht na twaalfen op zijn hoogst, en hield aan, zonder heel groote verlichting, tot 's anderen daags bij den middag. De grootste schade, die hieromtrent geschiedde, was het inbreken van den Waterlandschen dijk, waardoor het water binnen zoo hoog werd, dat de Beemster, die nu bijkans ledig was, inbrak en weder vol water liep, dies veel van den nieuw gemaakten dijk wegspoelde, en hielp de bedijkers aan nieuwe moeiten, en geen kleine kosten.

Velius,
blz. 280 en 281.

Men had het gevoelen, dat in deze hooge vlooden een groot deel van het water over het Koegras, tusschen de Zijp en Huisduinen over kwam, dies bij de Heeren Staten van West-Friesland oorbaarlijk gevonden werd, hetzelfde Koegras langs over te bedijken en zoo de inval van het water in toekomstigen tijd, zooveel doenlijk was, te schutten; want zonder hetzelfde scheen het onmogelijk het Noorderland langer te beschermen. Dit besluit werd geraamd en zoo haast als men van het weder mocht, bij de hand genomen en meest in twee maanden tijds met groote vlijt en niet zonder groote kosten opgemaakt ¹⁾).

Ook de Beemster, aan de droogmaking waarvan in 1608 begonnen was, overstroomde; eerst in Juni 1611 was de polder weder zoover droog, dat men met het graven van slooten kon aanvangen.

Outhof,
blz. 560.

Winsemius bericht, dat den 10 Januari 1610, tengevolge van een storm uit het zuidwesten, de dijken van Workum, Hinde-loopen, Stavoren en de naburige plaatsen zoo beschadigd werden, dat de landen buiten den Slachtedijk en den Groenendijk onder water werden gezet. Om deze schade te beperken, vatten de „buitendijkers” het plan op, den Slachtedijk door te steken ten einde het vloedwater te loozen op de Vijf Deelen Binnendijs ²⁾).

Winsemius,
blz. 896.

¹⁾ Men legde toen langs de westzijde van het Koegras een dijk tusschen Callantsoog en het eiland Huisduinen, welke dijk tot een smalle duinstrook aanstooft. In 1818 sloot een dijk de oostzijde van het Koegras af.

²⁾ Franekeradeel, Menaldumadeel, Hennaarderadeel, Barradeel en het Bildt.

Hoewel men dit wist te beletten, werden deze Vijf Deelen toch zeer hoog overstroomd, wyl het water nabij Roptazijl over den dijk vloeide. Ook in de Bildtdijken kwamen breuken van ettelijke roeden lengte, zoodat in het Nieuwe Bildt, in het bijzonder de huizen aan den nieuwen dijk staande, werden omvergeworpen en weggespoeld, „welke schade wij”, zegt Winsemius, „na afloop „des waters bezichtigd hebben”. Door de daarop volgende noordelijke winden kwamen de landen spoedig weder droog.

Dat ook in het Land van Heusden overstromingen plaats hadden, blijkt uit een op het Rijksarchief berustende kaart ¹⁾, waarop de ingebroken gaten zijn aangegeven.

Van
Waerschut,
blz. 317.

1613. 12 Januari. Anno 1613 den 12 Januari, wezende Zaterdag, was het een groote storm van wind, en het vloeide zoo hoog, dat de straten, die buiten den dijk te *Rotterdam* lagen, binnen de stad meest al onder water stonden, daar groote schade van kwam.

Verscheidene schrijvers berichten, dat het van October 1612 tot Januari 1613 bijna onafgebroken stormde, waardoor groote schade aan dijken en gebouwen werd toegebracht.

Roos, blz. 75.

Volgens Roos overstroomde in 1612 de Jonkvrouwpolder in (Zeeuwsch)Vlaanderen; herdijking had plaats in 1614.

Tegenwoordige
Staat, 8e deel,
blz. 169.

Ook had in 1612 overstroming plaats van den polder Goudsward in het land van Putten.

Reygers-
berch, uitg.
van Boxhorn,
blz. 205.

1613. Januari. In Januari des jaars 1613, doordien de dijken aldaar (nabij Borrendamme, aan den zuidkant van Schouwen) door den continueelen storm van winden, die wel omtrent vier maanden achter den anderen had geduurd, zoo zeer waren verlopen en genoegzaam doorgevloeid, is den toren met de ruine van de kerk, die aldaar (te Borrendamme) nog overig was, mitsgaders het geheele kerkhof en eenige hooge gronden daar omtrent, in stukken gehakt en opgedolven, en in de putten van den voorsz. ontramponeerden en bijkans geïnundeerden dijk, die aldaar recht over lag, gevoerd, en daar mede wederom ter voller aarde gebracht, zulks tegenwoordig (omstreeks 1644) maar twee of drie huizen zijn overgebleven ²⁾.

Commelin,
blz. 1184.

1616. 1 Januari. In het jaar 1616 op Nieuwjaarsdag brak de Diemerdijk, tusschen Diemerdam en Muiden, door den hoogen

¹⁾ Inventaris No. 1436.

²⁾ Zie ook: De Vos en Moëns van Bloois. Zij deelen mede, dat bij het overhalen van den zeedijk ten westen van het hoofd in 1822, onder dien dijk de grondslagen van de kerk en den toren en vele doodkisten ontdekt werden.

watervloed, door; alsmede de Zeedijk, Durgerdam en de Velzerdijk alstoen was in tachtig jaren de zee zoo hoog niet geweest.

1621. September. In September 1621 joeg een sterke noordwestelijke wind de zee zoo geweldig op deze landen aan, dat de Velzerdijk bij Haarlem te eenenmale wegspoelde, waardoor het land daar om heen en de gansche Veenen blank stonden, en het water te Amsterdam binnendijs zoo hoog opliep, dat veel goederen, in kelders liggende (daar men op geen hoog water verdacht was) nat en bedorven werden.

Commelin,
blz. 1163.

In September 1621 werden in Vlaanderen vele polders, ter verdediging tegen de Spanjaarden, onder water gezet. Daarop volgde een noordwesten storm, waardoor het water door de doorgestoken dijken tot voor de poorten van Brugge liep.

Outhof,
blz. 566.

Het water kwam volgens hem in Amsterdam en de Velzerdijk brak door.

Volgens Roos werd de Watering van Greveninge in 1621, waarschijnlijk wegens den oorlog, onder water gezet, althans zeker is het, dat zij in dat jaar vloeide en eerst in 1681 weder bedijkt werd.

Roos, blz. 57.

Ook vloeide in 1621 de in 1609 door Jacob Cats gedeeltelijk herdijkte Oude Passegeule-polder. In 1711 had gedeeltelijke herdijking plaats, maar de Passegeule werd eerst in 1788 afgedamd.

Idem, blz. 118.

1625. 7 en 8 Maart. Gabbema heeft het volgende bericht van Wassenaar, 8e deel:

Gabbema,
blz. 308.

Den 7 en 8 in Lentemaand liep de wind west ten noorden, en die verhief haar 's avonds tegen den springvloed van de nieuwe maan, dat het water in de Zuiderzee en binnen Amsterdam zoo hoog liep, als op Allerheiligen vloed in den jare 1570 tot op anderhalf duim, geteekend aan de Damsluis. 's Nachts te eer en twee uren stond het water bijna op het midden van den Dam . . . alle sluizen liepen over . . . Tusschen Muiden en den Berg (Muiderberg) liep veel dijks weg . . . Waterland werd ten eenenmale in zee gezet. Te Katwoude werd het oude gat, dat voor vijf en vijftig jaren doorbrak, geopend. Op andere plaatsen liepen nog drie gaten in, als boven en beneden Durgerdam. Oude lieden te Monnikendam zegden dat het aldaar een voet hooger stond, dan op Allerheiligen vloed. Te Amsterdam kwam het lager, omdat de Velzerdijk den ganschen winter door geweest was en de

andere dijken mede gebroken waren ¹⁾). In Texel zijn mede vele plaatsen ingelooopen.

De stad Harlingen stond in nood van gansch weg te raken en bij menschen gedenken wist niemand van hooger vloed Het Bildt is door en bij Stavoren veel dijks verloren. Wieringer dijken waren al ontrampolineerd De Wormer was verloren, alzoo het water daarin liep ²⁾).

In het land van der Goes ³⁾ waren veel polders in (Tus-schen Hindelooopen en Stavoren brak een gat zoo diep, dat de geheele Zuiderzee daar door scheen te vallen, die de kerk van den Ham en veel menschen en beesten wegnam.

Outhof,
blz. 567.

De Velzerdijk, de Diemerdijk, de dijk bij Muiden en die bij Durgerdam braken door.

Arends,
3e deel, blz. 121.

Volgens Arends kwam de vloed van 8 Maart 1625 tegen den avond, juist toen de nieuwe maan met een zonsverduistering begonnen was, opzetten en strekte zich van den mond van de Maas tot Jutland uit.

Gabbema,
blz. 314.

1630. *December*. Gabbema maakt gewag van een zwaren stormvloed, welke in 1630 de Nederlanden en vooral Vlaanderen en Zeeland overstroomde. Het weinige, dat hij dienaangaande vermeldt, stemt volkomen overeen met de berichten van de overstroming van 1530, zoodat Gabbema zich vermoedelijk vergiste. Ook noemt Gabbema, tegen zijn gewoonte, geen bron voor dezen vloed. Outhof heeft hem getrouwelijk nageschreven.

Idem, blz. 315.

1631. *October*. Gabbema bericht, dat volgens een traktaat, getiteld: „Jehovah Nissi”, in het laatst van October 1631 een zware vloed onbeschrijfelijke schade deed aan de Nederlandsche dijken, vooral aan dien van Westkapelle ⁴⁾).

Van Waerschut,
blz. 374.

1633. *1 November*. 1633 den 1 November was in Holland, Zeeland en andere zeekusten zulk een hooge watervloed uit de

¹⁾ Dientengevolge liep het IJwater over Rijnlands in 1612 aangelegden slaperdijk op Rijnlands boezem, tengevolge waarvan in 1626 bepaald werd, dat deze slaperdijk 3 voet (0,95 M.) hooger dan de zeedijk bij Amsterdam gelegd zou worden (Conrad, blz. 1 en 2).

²⁾ Het Wormermeer was juist drooggemalen, toen bij dezen vloed de ringkaden bezweken, tengevolge van de doorbraak van den Waterlandschen zeedijk, een onheil, dat deze droogmakerij juist 200 jaren later weder trof en waarbij toen alle bewoners verdronken (Beekman, Polders, blz. 202).

³⁾ Zuid-Beveland.

⁴⁾ Den 15 Maart 1632 gaven die van Katwijk aan Zee aan de Staten van Holland te kennen, dat sedert 15 jaren door watervloeden „en anderszins” 79 huizen waren weggespoeld en voor dien tijd nog 70. (Outhof, blz. 580.)

zee als sedert 1570 . . . maar was hij op sommige plaatsen $1\frac{1}{2}$ voet hooger.

1637. 25 December. Op Kerstnacht des jaars 1637, kwam het zeewater met een buiigen noordwestelijken wind, zoo hard en haastig indringen, dat men des morgens met schuiten, te Amsterdam, over verscheidene straten heenvoer. Commelin,
2edeel, blz. 1163.

1643. Januari. Stratingh en Venema berichten, dat in Januari 1643 in Groningen en Oostfriesland een zware vloed plaats had waarin Reiderland overstroomd werd. Het water kwam van twee kanten. Zoowel de dijken langs de Eems als de Dollartdijken werden bijna geheel omvergeworpen, zoodat het water tot de dieper landwaarts liggende dorpen Bömerwold, Georgiwold en Wenigermoer, en tot de vrij hooge veenbouwlanden doordrong. Stratingh
en Venema,
blz. 148.

De datum van dezen vloed wordt verschillend opgegeven. Outhof noemt, op gezag van een „geschreven boek van iemand „in dien tijd levende”, den nacht van Maandag op Dinsdag 23/24 Januari. Gabbema spreekt van twee vlooden in Januari en Februari. Zooals gewoonlijk braken overal de dijken door, vooral in Groningen en Friesland. Volgens Outhof wordt in een Friesche kroniek vermeld, dat Drente zoo diep onder water lag, dat men van Zwartsluis met schepen dwars over het land naar Groningen kon varen!!!

1650. 30 Juni. Commelin vermeldt, dat het bestuur van Amsterdam op genoemden datum alle sluizen in de stad open liet zetten om zich te verdedigen tegen den Prins van Oranje, door wien de stad belegerd werd. Veel landen werden onder water gezet. Ruim een maand later kwam een einde aan deze inundatie, want reeds 3 Augustus d. a. v. werd een verdrag met den prins gesloten. Commelin,
2edeel, blz. 1163.

1651. 5 Maart ¹⁾. Zoo is den 23 Februari, met een volle maan, de zee . . . door de behulpzaamheid van een fellen wind, derwijze opgezwollen, dat zij niet alleen in beide de Frieslanden, Holland, Zeeland en Groninger Ommelanden, de dijken heeft omgeworpen en de naast liggende landen onder water gezet, maar zoodanig een schade aan menschen en vee verwekt, die met geen tong is uit te spreken of pen te beschrijven. Te Katwijk sloeg het water aan de kerk; en de klokken klipten allerwegen Gabbema,
blz. 319.

¹⁾ Gabbema noemt als datum 23 Februari; hij rekende echter waarschijnlijk met den ouden stijl (Juliaansche tijdrekening). 23 Febr. oude stijl kwam overeen met 5 Maart nieuwe stijl (Gregoriaansche tijdrekening).

den uitersten watersnood. Mijne nieuwsgierigheid dreef mij derwaarts in dat ontstuimige weer, zijnde den dag die bestemd was tot de lijkstatie en beaarding van den stadhouder Willem II, die toen tot 's anderen daags werd uitgesteld, edoch eer ik daar kwam was het meeste gevaar over Te Scheveningen werden verscheidene huizen vernield. Aan de noordzijde van den Helder spoelden eenige woningen weg. Te Hoorn liep de zee over de roode steen, een plaats in het hoogste der stad. Rondom Haarlem leek het niet dan een barre zee te zijn. Te Amsterdam vloeide het water over den Nieuwendijk en Warmoesstraat Ook stroomde het te Harderwijk over de straten.

Van
Aitzema,
3e deel, blz. 652.

1651. 5 Maart. Van Aitzema bericht, dat op St. Pieter, oude stijl ¹⁾, en een dag of twee daarna, bij een springvloed, in Friesland de Oldwoldemerzijl, tusschen Dokkum en Kollum wegsloeg, met grooten overloop en doorbraken van de dijken. Omtrent Stavoren zijn de dijken ook doorgebroken. Te Scheveningen was het water ook zeer hoog. Den vijfden ²⁾ brak de St. Anthonisdijk door op twee plaatsen, tusschen Amsterdam en Muiden en liep het Diemermeer weer onder ³⁾.

Stratingh
en Venema,
blz. 148.
Feith, 1e deel,
blz. 336 en
2e deel, blz. 541.

Volgens Stratingh en Venema werd door dezen vloed Reiderland in Oost-Friesland overstroomd. Ook de Dollartdijken werden zwaar beschadigd.

Gabbema,
blz. 327.

1662. 28 Februari. Gutberleth bericht, dat volgens den Hollandschen Mercurius op den 28 Februari 1662, de Maas te Rotterdam zoo hoog liep, dat vele pakhuizen onderliepen. Te Vlissingen sloegen de zeedeuren van de poort van het hoofd aan stukken. In Embderland werden verscheidene dijken weggespoeld.

Fokker,
Schouwen vóór
1600, blz. 44.

Fokker vermeldt, dat de in 1588 gemaakte inlaagdijk bij Rengerskerke, aan den zuidkant van Schouwen, in 1662 bezweek en daardoor het dorp verloren ging.

Roos,
blz. 91 en 140.

In (Zeeuwsch) Vlaanderen werden, volgens Roos, de Kleine Polder (bij Groede) en de Tienhonderd Polder overstroomd.

¹⁾ Oude stijl 22 Februari, dus nieuwe stijl 4 Maart.

²⁾ 5 Maart.

³⁾ Het Diemermeer werd in 1629 drooggemaakt en hetzelfde jaar, ter verdediging, weer onder gezet. Het schijnt tusschen 1629 en 1651 dus weder drooggemaakt te zijn en na dien tijd weder ondergelopen, want eerst in 1882 werd het voor goed drooggemaakt.

Volgens Welker werden bij den vloed van 1662 de beide sluizen aan het einde der binnenhaven van den Numanspolder uit den grond gelicht; vier steenen heulen met een woning en schuur spoelden weg. Numansdorp met zijn pas gebouwde kerk geraakte onder water.

Welker,
blz. 67.

1665. 5 December. Den 5 December 1665 was het te Rotterdam een hooge vloed, veel hooger ¹⁾ dan in 1633.

Van Waerschut,
blz. 376.

1665. 5 December. Anno 1665 was er een zware watervloed op den 5 December, en werd deze door een sterken noordwestenwind zeer sterk aangedreven, dat hetzelfde wel twee uren en een half aanhield boven zijn behoorlijken tijd te vloeien en was het water te Rotterdam tusschen de zes en zeven duimen hooger dan de vloed op den 1 November 1633. Het Spui ²⁾ is overgelopen en werden planken daarop gespijkerd om het water te schutten; men voer toen mede over de kruin van de Markt ³⁾ met schuitjes, niet-tegenstaande de Markt zeer was verhoogd in 1657.

Van Oudenhoven,
blz. 107, vlg.

Daar braken de dijken van de Kil en die aan den Moerdijk door; Blankenburg, op het eiland Rozenburg, stond onder water.

De dijk tegen het IJ is tusschen Schellingwoude en Durgerdam op twee plaatsen doorgebroken en is een groot deel van Waterland en bijzonder Buikslootermeer, Broekermeer en nog een ander meertje onder water geloopen.

De Slaper bij Spaarndam ⁴⁾ is zoo hoog overgelopen, dat het geheele land ⁵⁾ in het water raakte. Te Scheveningen stond de kerk rondom in het water en liep de zee op verscheidene plaatsen over de duinen.

Bij den vloed van 5 December 1665 hadden de dijken in Oost-Friesland en ook die om den Dollart zeer veel te lijden. Zij werden hier en daar zelfs weggespoeld, o. a. te Finsterwolde ⁶⁾. Ook braken de dijken langs het Dokkumerdiep, toenmaals nog een breede trechtervormige inham van de Lauwerzee door. Een poging tot indijking van dezen boezem in 1686 had geen gevolg. Ook

Beekman,
Hist. Atl.,
Friesland,
blz. 41.

¹⁾ Volgens Lois, blz. 163, 8 duimen.

²⁾ De schutsluis aan de Vlasmarkt te Rotterdam, verbindende de Maas met de Rotterdamsche Schie.

³⁾ De Grootte Markt.

⁴⁾ De in 1612 aangelegde Slaperdijk tusschen Spaarndam en Zandpoort, welke diende om, bij de menigvuldige doorbraken van den Velzerdijk, het overstromingswater uit Rijnland te weeren.

⁵⁾ Rijnland.

⁶⁾ Stratingh en Venema, blz. 149. Deze schrijvers stellen den vloed op 25 Nov. Bedoeld zal zijn 25 Nov. oude stijl = 5 Dec. nieuwe stijl.

Groenen- daal, blz. 140. werd aan de duinen bij Terheide aanzienlijke schade toegebracht. De hoogte, welke het water te Scheveningen bereikte, werd door I. A. Lindo ¹⁾ afgeleid uit een door den landmeter van Swieten in 1667 vervaardigde profielkaart van den aan te leggen Scheveningschen weg, waarop de hoogte van den vloed van 1665 is aangegeven, en door hem gesteld op iets meer dan 4 M. boven D.P. (3.60 M. + N.A.P.).

Smalle- g a n g e, blz. 758. **1666. 5 Januari.** Op dezen datum woedde een stormvloed, waarbij de Westerlandsche polder, op het eiland Wolfaartsdijk, inrunderde. Deze polder werd echter, met een kleine afsnijding, in het zelfde jaar weder beverscht ²⁾.

Ermerins, 7e deel, 2e stuk, blz. 45. Volgens Ermerins brak bij dezen vloed ook de Oostpolder, in het ambacht Krabbendijke, in. Reeds hetzelfde jaar had her- dijkning plaats ³⁾.

Idem, 8e deel, blzz. 21, 44 en 100. **1671. 22 September.** Ermerins vermeldt, dat een doorbraak dicht bij de stad Tholen nagenoeg het geheele rechtsgebied dezer stad ⁴⁾ onder water zette. Bovendien bezweek een andere dijk langs de Ooster-Schelde, zoodat ook Scherpenisse en Westkerke overstromd werden ⁵⁾.

Idem, 7e deel, 2e stuk, blz. 44. Dat de hierdoor aangebrachte schade zeer groot was, kan hieruit blijken, dat de Staten den 31 October van hetzelfde jaar aan de ingelanden der ondergelopen polders vrijdom schonken van den honderdsten penning op de huizen, landen, tienden en dijkettingen, alsmede van het „hoorngeld” en de bezaaide gemeten voor den tijd van zeven jaren ⁶⁾.

G a b b e m a, blz. 331 en vlg. **1675. 5 November.** Volgens Gutberleth bericht de Holland- sche Mercurius van het jaar 1675, blz. 228, dat in den nacht van 4 op 5 November 1675 een hevige noordwesten storm opstak, welke het zeewater zeer hoog opzweepte. Een gedeelte van Huis-

¹⁾ Notulen vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 11 Febr. 1896, blz. 83.

²⁾ Zie ook Van der Baan, blz. 56.

³⁾ Notulen der Staten van Zeeland, 1666, blz. 97 en 187.

⁴⁾ Onder het rechtsgebied van de stad Tholen werd al het land gerekend, dat door geen bijzondere ambachtsheeren bestuurd werd. Volgens Ermerins, 8e deel, blz. 36, strekte dit rechtsgebied zich in 1794 uit over de polders: den Broek, Roodeland, Oud Strijen, Peukepolder, Puitpolder, Nieuwland, Dalem Vijftienhonderdgemeten, de heerlijkheid Schakerloo (Oudeland), Alteklein, Deurloo, Vrouw Belpolder en Razerijpolder. De gezamenlijke oppervlakte (de in 1720 onder gelooopen polder Alteklein niet medegerekend) bedroeg ruim 4782 gemeten (1875 H.A.) schotbaar land.

⁵⁾ Notulen der Staten van Zeeland, 1683, blz. 185

⁶⁾ Idem, 1671, blz. 235.

duinen werd weggespoeld, terwijl al de landen tusschen Wieringen en de Zijpe ¹⁾ overstroomd werden. Nabij Scharwoude brak de zeedijk door, zoodat het water tot voor Medemblik stond.

In den nacht van 4 op 5 November brak nabij Muiderberg de zeedijk, welke eenige jaren te voren door de Franschen was omgewoeld, door. Dientengevolge werd het land om Naarden, Muiden en Weesp overstroomd.

Te Amsterdam stond het water op den Dam tot aan de Waag en stroomde het over den Nieuwendijk.

Voorts ontstond in den zuider IJdijk tusschen Halfweg en Amsterdam een doorbraak, welke 30 à 40 roeden (ongeveer 128 M.) lang en 33 voet (9.25 M.) diep was. Aangezien ook Rijnland's Slaperdijk doorbrak, liep het omliggend land en een groot deel van Amstelland onder. Ook de St. Aagtendijk brak door en het water stroomde over den Assendelfterdijk en zette Waterland ten deel onder water.

Bij Stavoren ontstond in den dijk een doorbraak van 30 roeden (113 M.) lengte, terwijl ook bij Molkerum een gat in den dijk geslagen werd.

Langs het Zwarte Water spoelde bij Zwartsluis de dijk over een lengte van 30 roeden (113 M.) weg, terwijl bij Hasselt de dijk op twee plaatsen doorbrak.

Met betrekking tot de schade in Noord-Holland, nabij Hoorn, drukt Gutberleth een kort na den vloed door een ooggetuige geschreven brief af, waarvan de hoofdzakelijke inhoud hieronder volgt:

G a b b e m a,
blz. 336.

„Nadien het uyt den Noordwesten van een Saturdag ²⁾ af soo „gewaeyt heeft, en de wint hant voor hant aennemende, soo syn „de waeteren door sulken vehementen storm aangedrevèn, hier „soo hoog gevloeyt, als by menschen leven niet geschiet is, want „zynde het water tusschen Maandag en Dingsdags nagt ³⁾ soo hoog „gekomen, dat het ontrent een duym hoog op onse benedenste „drempel voor ons hoog Huys stont, doch 's nachts ontrent „2 uyren begon de Brant- en Stadhuysklock te luyen, waer door „een grooten allarm in de Stadt quam, alsoo daer tyding was „gekomen, als dat den Dyck bewesten Hoorn tusschen Schar- „woude en 't swarte Kerckje doer wilde, welcke oock ontrent

¹⁾ Derhalve geheel Drechterland, de Vier Noorder Koggen, Niederper Kogge en Schager Kogge (Zie ook B e e k m a n, Holland's Noorderkwartier, blz. 42 en B e e k m a n, Polders, blz. 199) Volgens den briefschrijver van Gutberleth bleef het land beoosten Hoorn en den Zwaagdijk droog.

²⁾ 2 Nov.

³⁾ 4/5 Nov.

„ten half 3 uren (voor Carbasius Wieltje) is doorgebroken, soo
 „dat de Burgers te laet quamen, doch omme alle verder inval
 „te beletten en het Water te keeren soo veel mogelyck was,
 „heeft de Trommel des Dingsdags 's morgens ¹⁾ geslagen, of er
 „niemand was, die om een Daghuer wercken wilde, datse moesten
 „op Keeren komen, al waer sy hebben beginnen te schoeyen van
 „voren af aen, en daer aerde tegen aengebracht tot aen den
 „krommen elleboog toe, in meeninge omme het vorder bij het
 „Somerdycckje langs te keeren, op dat het niet het Noorderlandt
 „soude inloopen, maer dit mislukten oock, want het is des avonts
 „op twee plaetsen op 't Somerdycckje mede doorgebroocken, en
 „heeft alsoo dat schoone Lant tot aen Medemblick toe overstroomt;
 „maer het schoeyen langs het Keeren is niet vergeefs geweest,
 „want hebben 't doen van den krommen Elleboog dwars over de
 „Weg geschoeyt tot aen Swaegdyck toe, en met aerde gevolt,
 „en een Dyck gemaect om soo meerder het aldaer te kunnen
 „stutten, opdat het niet verder in die Polder soude inbreken, het
 „welcke tot noch toe wel is gesuccedeert. Ik heb van daeg zynde
 „Woensdag met Vader de eerste mael sedert Maendag uyt ge-
 „weest, door dien het water zoo hoog heeft gestaen

„Den 7 dito 's morgens. De geheele nacht hebben al de Klocken
 „geluyt en de Trommels geslaegen tot nu aan den morgen, soo
 „dat alle manspersoonen op Keeren moeten komen om te helpen
 „'t water stutten, en nu werdt geboden dat alle Vrouwen oock
 „moeten komen helpen Per naesten sal UE. wat breeder
 „van de verdronken Menschen en beesten kunnen advisereren, want
 „die noch by honderden op de solders en in de huysen zyn,
 „sonder vuur of licht, ja van honger sullen moeten sterven als
 „'t soo blyft”.

Stratingh
 en Venema,
 blz. 149.

Feith,
 1e deel, blz. 404.

Stratingh en Venema berichten, dat de dijken langs
 den Dollart tot aan de Nieuwe Schans zoodanig gehavend wer-
 den, dat een groot gedeelte der provincie Groningen overstroomd
 werd. Een groot deel der bewoners trok weg, zoodat veel land
 woest bleef liggen of alleen voor de belasting verhuurd werd.

Van Ouden-
 hoven,
 blz. 109.

1682. 26 Januari. Van Oudenhoven bericht, dat de winter van
 1681 zeer stormachtig was, en herhaaldelijk hooge vloedden voor-
 kwamen, terwijl groote schade werd geleden door het hooge opper-
 water der bovenrivieren. Daarop volgde den 26 Januari 1682 een
 zeer hooge stormvloed, welke vooral voor Zeeland noodlottig was ²⁾.

¹⁾ 5 Nov.

²⁾ Volgens Dresselhuis, blz. 124, werden bezuiden de Ooster-Schelde
 7600 en in Schouwen, Duiveland en Tholen meer dan 70 000 gemeten
 overstroomd. Als, wat waarschijnlijk is, bezuiden de Ooster-Schelde met
 Blooische, benoorden die rivier met Schouwsche gemeten gerekend is, zijn
 deze grootten resp. 2747 en 28430 H.A.

Op het eiland Walcheren brak ten zuiden van Westkapelle een gat van 20 roeden (75 M.) lengte in het duin bij de aansluiting aan den Westkappelschen zeedijk. Het gelukte eerst bij den vijfden daarop volgenden vloed het gat afdoende te stoppen. Groote schade deed de overstroming niet, daar het land achter de doorbraak vrij hoog lag, zoodat het water niet verder dan ongeveer 450 roeden (1700 M.) het land instroomde.

Smalle-
gange,
blz. 250.

Te Middelburg stond het water hooger dan bij den vloed van 1570.

Van Ouden-
hoven,
blz. 111.

Te Vlissingen stroomde het water in de kerk, zoodat de graven instortten en de doorkisten wegdreven.

Op het eiland Schouwen kwam oostelijk van Brouwershaven een doorbraak in den zeedijk, waardoor de polders Borrenbrood en Blois overstromd werden.

In Bommenede brak de sluis en vielen drie groote gaten in den ten zuiden van het dorp gelegen polder Natairs. Kort daarop bezweek ook de westelijke binnendijk van dezen polder, waardoor het geheele ambacht overstromd werd. Bommenede werd verwoest; alleen de kerk bleef staan, maar ook deze weerstond den druk van het water niet. Met haar verdween het laatste spoor van het eertijds welvarende dorp ¹⁾.

Smalle-
gange,
blz. 698.

Ook ontstond een doorbraak in den westelijken dijk langs het Dijkwater, n.l. bij Leverhuizen, waar in 1575, bij het beleg van Zierikzee, de dijk was doorgestoken (in 1578 weder gedicht).

Fokker,
Schouwen van
1600—1900,
blz. 63.

Verscheidene polders werden overstromd. Tengevolge van een doorbraak in den Oosthavendijk van Zierikzee vloeide ook de polder Zuidhoek.

In Duiveland ontstonden in de zeedijken verscheidene doorbraken, waardoor Sir-Jansland, Oost-Duiveland (Bruinisse) en Oosterland werden overstromd. Op het eiland Tholen vloeiden, behalve de stad Tholen, waar de stadsdijk en -muren bezweken, de polders: Nieuw-Stavenisse, Deurloo, Razenye, het Nieuwland, Schakerloo, de 1500 gemeten, den Broek, Vrijbergen, Roodeland, Suzannapolder, Slabbekoorne, Oud-Kijkuit, Vogelenzang, en de Kerkepolder ²⁾. Ook de Pluimpotpolder, de Mariepolder en de Baarsdijkpolder waren in den ramp betrokken, althans den 3 Febr. 1683 verzochten deze daarvoor eenige jaren vrijdom van lasten. Voorts werden de Hikkepolder en de Leguitpolder overstromd. Volgens van Dam werd ook Oud-Vosmeer geïnundeerd.

Ermerins,
8e deel, blz. 27.

Idem, blz. 102.

Van Dam,
blz. 84.

¹⁾ Tegenwoordige staat, 10e deel, blz. 435. Intusschen staat de toren nog steeds in de rivier, waar er een ton op is gelegd.

²⁾ Zie ook Silvius' vervolg op Aitzema, blz. 184, vergeleken met Notulen der Staten van Zeeland van 1683, blz. 47.

St. Philipsland brak zoowel aan de noord- als aan de zuidzijde in, doch werd spoedig weder bedijkt.

Met betrekking tot de schade, in Noord-Beveland geleden, drukt Van Dam, blz. 68. Van Dam een brief af, door den dijkgraaf Cornelis Heerder den 19 Februari 1682 gezonden aan den Raadpensionaris de Huybert. Volgens dezen brief inundeerden de in 1652 bedijkte polder Wissekerke, de in 1657 bedijkte polder 's Gravenhoek en Lageplaat ¹⁾, de in 1665 bedijkte polder Oude Leck, de in 1668 bedijkte polder Cats, Kampens Nieuwland, de in 1671 bedijkte polder Nieuw-'s Gravenhoek en het in 1670 bedijkte poldertje Al te klein.

De gezamenlijke oppervlakte van deze gronden bedroeg ongeveer 2780 gemeten (1094 H.A.) schotbaar land.

Tegen het einde van de 16e eeuw ontstond het in 1530 en 1532 verdrongen Noord-Beveland opnieuw. In 1582 werd de noordkust nabij Orizand door Levinus Ruyte uit Zierikzee opgemeten en in kaart gebracht.

In 1598 ontstond de polder Oud-Noord-Beveland en in 1602 werd ook een deel van Orizand ingedijkt. In 1616 kwam Nieuw-Noord-Beveland er bij. Vóór Oud- en Nieuw-Noord-Beveland lagen uitgestrekte schorren en slikken; in het noordwesten de „Laeye plaat” en de „Vysse plaat”, en westelijk van deze, door het Faal gescheiden, het schor Oude Leck of West-Orisant. Een groot deel dezer schorren werd in 1657 onder den naam Oud-'s Gravenhoekpolder bedijkt en daarmee aan Noord-Beveland vastgehecht. In 1665 werd West-Orisant gedeeltelijk ingedijkt tot Oude Leckpolder. Tusschen Oude Leck en Oud-'s Gravenhoek ontstond in 1671 de Nieuw-'s Gravenhoekpolder. De tusschen laatstgenoemde drie bedijkingen en de zuidwaarts daarvan gelegen, reeds in 1652 gewonnen Wissekerkepolder, nog aanwezige schorren werden in 1687 als Vlietepolder en in 1697 als Thoornpolder bedijkt. Door deze indijking werden de Wijtfliet en het Faal gestopt en daarmee ook de polders Oude Leck en Nieuw-'s Gravenhoek aan Noord-Beveland gehecht. Reeds in 1658 vloeide Orizand. Na herhaalde verkleiningen door inlaagdijken gingen in 1732 Oud-'s Gravenhoek, in 1743 Nieuw-'s Gravenhoek en in 1780 de Oude Leckpolder verloren. Hoewel de ondergang van deze polders ten deele aan dijkbreuken en stormvloeden moet worden toegeschreven, zoo is toch de hoofdoorzaak van het landverlies aan uitspoeling van den ondergrondschen oever, door het bestendig zuidwaarts dringen van de Ooster Schelde, toe te schrijven.

¹⁾ Oud-'s Gravenhoek.

Op het eiland Wolfaartsdijk werd de Westerlandsche polder overstromd, doch nog in hetzelfde jaar, met een kleine afsnijding weder beverscht ¹⁾).

Van der
Baan,
blz. 56 en 57.

In Zuid-Beveland brak des avonds tusschen 6 en 7 uren van den 26 Januari de zeedijk van Valkenisse door, gevolgd door een breuk in den Groenendijk, een binnendijk welke Valkenisse van Waarde scheidde, zoodat ook laatstgenoemd ambacht overstromd werd. Ook Krabbendijke inundeerde, doch werd, evenals Waarde, na korten tijd beverscht. Bij de herdijking van Valkenisse was men genoodzaakt het dorp, waarvan slechts enkele huizen waren overgebleven, buiten te dijken. Voor de uitwatering van Valkenisse werd een nieuwe sluis in Waarde gelegd. Het in 1594 gedeeltelijk herdijkte Stormezand werd eveneens overstromd en zoodanig verkleind, dat er nog slechts 30 gemeten (12 H.A.) van overbleven.

Ermerins,
7e deel, 2e stuk,
blz. 20.

Idem, blz. 21.

Dresselhuis,
blz. 119.

Te Goes stond het water op den dijk en werden de omliggende landen overstromd.

Ermerins,
7e deel, 1e stuk,
blz. 99.

Aan de zuidwestkust van Zuid-Beveland was in 1616 de Borssele-Polder, nadat deze gronden vier en tachtig jaren hadden gedreven, weder ingedijkt. In 1645 en 1674 volgden oostelijk daarvan de bedijking van den Wolfertspolder en den Watervlietpolder. Laatstgenoemde polder bestond niet lang; reeds 4 jaren later was het grootste gedeelte van de het voorland beschermende zandbanken door den stroom opgeruimd, totdat eindelijk bij den vloed van 26 Januari 1682 de polder overstromd werd. Herdijking had nimmer plaats wegens de voortdurende nadering van den hoofdstroom der Wester-Schelde, welke op den duur ook een groot gevaar werd voor den Wolfertspolder en den Borssele-Polder. Reeds in 1685 en 1715 was men genoodzaakt tot het leggen van een inlaagdijk langs de geheele kuststreek vóór Borssele onder prijsgeving van veel grond.

In laatstgenoemd jaar werd ook de Wolfertspolder overstromd, waardoor de toestand van den zeedijk van den Borsselepolder zeer bedenkelijk werd, zoodat de ingezetenen met have en goed naar de naburige polders trokken. In 1721 werd een 710 roeden (2570 M.) lange inlaagdijk gelegd. Deze maakt nog heden een deel uit van den zeedijk voor den Borssele-Polder. Voor de verdediging van den ouden zeedijk werd weinig meer gedaan. In 1728 brak hij door, waarbij 110 H.A. lands verloren gingen.

F. Müller.
blz. 191.

Ook in Zeeuwsch-Vlaanderen bracht de vloed van 1682 aan-

¹⁾ Zie ook hiervóór blz. 81.

zienlijke schade. Het eiland ¹⁾ Biervliet met zijn polders Amelia, Oranje, Zoute en Geertruida werd overstroomd. Evenzoo de bezuiden het Zuiddiep gelegen Clarapolder.

In het Asseneder ambacht vloeiden de Goessche polder, de Lovenpolder en daardoor ook de Nieuw Westenrijkpolder, alsmede de Willemskerkepolder. Ook Axel en Terneuzen werden overstroomd met eenige daaraan grenzende polders.

In Cadzand werden de polders Tien Honderd, de Zwartepolder, Nieuwvliet en Grootte en Kleine St. Anna overstroomd. De onder Breskens gelegen Barberpolder ging met een deel van den Elisabethpolder verloren. Het dorp Cadzand werd bijna geheel verwoest.

Ook ging waarschijnlijk de bij Breskens gelegen Stikkepolder verloren ²⁾. Deze polder was in 1662 bedijkt geworden, in 1675 door een inbraak van het Jonkvrouwengat overstroomd en in 1678 gedeeltelijk herdijkt.

Voorts vloeiden de Zandpolder, de Henricuspolder en Oud- en Jong-Baarzande.

Bij Aardenburg en 2 uren in het rond vloeiden meer dan vijftig polders. In het ambacht van Hulst werden bijna alle polders overstroomd. Te Hulst zelf stond het water voor het stadhuis op de Markt. Ook brak de polder van Namen in.

Op het eiland Goedereede werden zeven polders overstroomd.

Op Overflakkee vloeiden de polders: Dirksland, Nieuw Herkingen, Roxenisse, Onwaard, Kraaierspolder (in 1669 bedijkt), Nieuwe Stadsche polder, den Bommel en Oudeland van Ooltgensplaat. Het dorp Ooltgensplaat werd deerlijk gehavend; het water kwam aan twee kanten binnen. Er verdronken een twee en twintigtal menschen, terwijl een groot aantal huizen werd vernield. Voorts werden geinundeerd de polders: Galathé, Noordpolder, Al te klein, Kruispolder, Molenpolder, Uitslag van den Bommel, het Bommelsche Rietveld, Suispolder, Zuiderland, Heerenpolder, Klinkerland, St. Jacobspolder en Battenoord.

Van het eiland Beyerland (Hoeksche Waard) werden overstroomd de Numanspolder met Numansdorp, de Hitzertpolder met den in 1653 daartegen gedijkten Eendrachtspolder, het Nieuwland, de Oranjepolder, Nieuw Piershil en de Noordpolder van den Korandijk. Van het dorp Goudswaard spoelden eenige huizen weg.

In Putten vloeiden de polders Oud- en Nieuw-Hongerland. In Voorne de polders Velgersdijk, Rockanje, Stuifakker en de van der Wielpolder nabij Brielle.

¹⁾ Het Zuiddiep werd eerst 6 jaren later afgedamd. Zie Tegenwoordigen Staat, 12e deel, blz. 545.

²⁾ Volgens Roos, blz. 139, in 1680.

In Noord-Brabant werden tusschen het Slaak en de Donge een 22-tal polders overstroombd.

Op het eiland Dordrecht braken de Noordendijk en een binnendijk door, met het gevolg dat drie polders, samen groot ruim 1700 H.A., onderliepen. In de kerk te Dubbeldam stond het water eenige voeten hoog.

In Dordrecht stond het water tot in het midden der stad. Te *Rotterdam* stond de geheele buitenstad onder water.

Op het eiland IJsselmonde inundeerden de polders van Rhoon en de Zegenpolder, terwijl het water over de dijken van Portugal en Pernis stroomde. Onder Vlaardingen werd de polder Vettenoord overstroombd. Ook op het eiland Rozenburg brak een polder in. In Delfland werden de polders het Noord-Nieuwland en Hongerland overstroombd. Van Terheide tot Scheveningen werden de duinen belangrijk beschadigd, terwijl in Terheide eenige huizen wegspoelden.

Te Amsterdam stond het water op den Dam tot aan de Waag en stroomde het bijna over den Nieuwendijk.

Te Vlaardingen bevindt zich in het pand Vossenstraat No. 14, hoek Landstraat (dit is buiten den Maasdijk), een gedenksteen, waarvan het opschrift luidt:

14 November	HERBOUWD.
1775	De eerste steen
Hooge vloed.	gelegd door
26 Januari	Martina Don
1682.	oud 11 jaar
	18 Mei 1875.

In fig. 1 is het pand met den steen en in fig. 2 de steen op grooter schaal weergegeven. Volgens dezerzijdsche waterpassing ligt de bovenkant van de horizontale naald, aangevende de hoogte van den vloed van 1682 op 2.315 M. boven N.A.P. en die van den vloed van 1775 op 2.485 M. boven N.A.P.

Volgens „Hoogte van verkenmerken, volgens N.A.P., gevonden „bij de nauwkeurigheids-waterpassingen in de provincie Zeeland”, uitgave 1893, blz. 42, is te Goes in den oostelijken zijgevel van een vischhuisje een gedenksteen aanwezig, met horizontale groef en opschrift daarboven:

„De linie beteyckent den vloedt van den 26 Januari 1682”.

Bij bovengenoemde nauwkeurigheidswaterpassing bleek deze groef te zijn gelegen 3.70 M. + N.A.P.

Ermerins, 1683. 16 Februari. Ermerins bericht, dat bij dezen vloed, 7e deel, 2e stuk, welke nog hooger steeg dan die van 1682 in den nauwelijks blz. 21. herstelden dijk van het ambacht Waarde in Zuid-Beveland, een doorbraak ontstond en alle huizen van het dorp vernield werden.

Tegenwoordige Staat, 8e deel, blz. 617. In de 17e eeuw werden tegen de zuidoostelijke kust van Wieringen buitengronden gedijkt, waardoor de polder Nieuwland ontstond. Deze polder brak in 1682 in en bleef drijven tot 1846, toen het grootste gedeelte daarvan opnieuw bedijkt werd als Waard-Nieuwland polder.

Beekman, Holland's Noorderkwartier, blz. 54.

Stratingh en Venema, 1685. 25 November. Stratingh en Venema berichten, dat bij een stormvloed te Termunten (Groningen) de dijken tot den grond werden weggespoeld.

Outhof, blz. 619. 1) Volgens Outhof trof deze vloed Oost-Friesland en vooral Hamburg en de daaraan grenzende landen zwaar.

Wellicht zijn deze opgaven een jaar minus eenige dagen te vroeg.

Smids, blz. 3 en vlg. 1686. 22/23 November. Een der vreeselijkste stormvloedden, welke in het bijzonder Groningen en Oost-Friesland troffen, had plaats den 22/23 November 1686.

Gabbema, blz. 352, Nadat de wind eenige dagen sterk uit het zuidoosten gewaaid had, keerde deze den 22 November des avonds half negen plotseling naar het westnoordwesten en vervolgens naar het noordoosten en ging daarna over in een zeer hevigen storm uit het noordwesten, vergezeld van onweder. Weldra werd de zee zoo hoog opgezweept, dat den 23 November des morgens tusschen 4 en 5 uren het zeewater over alle dijken van Groningen stroomde. Hunsingoo vloeide het eerst en werd geheel onder het water bedolven. De dorpen Pieterburen, Uithuizen en Uithuizermeeden werden bijna geheel weggespoeld. In laatstgenoemd dorp verdronken 313 mensch en werden 95 huizen vernield. Te Westernieland verdronken 60 menschen en werden 38 huizen weggevaagd.

De zeedijk tusschen Delfzijl en Oude Schans werd bijna geheel geslecht. Te Oterdum verdronken 97 menschen; op negen huizen en de kerk na spoelden alle gebouwen weg. In het dorp Spijk verloren 104 menschen het leven en gingen 42 huizen verloren. In het Oldambt gingen de dorpen Termunten en Midwolderhamrik (thans Nieuwolda) bijna geheel verloren. Daar werden respectievelijk 80 en 47 huizen weggespoeld en verdronken resp. 223 en 164 menschen. Ook Woldendorp en alle andere dorpen nabij de Eems en den Dollart werden belangrijk beschadigd. Het water

1) Volgens een niet nader aangeduid gedrukt werk.

Fig. 1.

Fig. 2.

drong van uit het Reitdiep tot Groningen door en stond zelfs in de stad.

De meeste schade leden de inwoners langs de kuststreken; minder zwaar werden de bewoners van den omtrek van Groningen, het Goorecht, getroffen. Ook het Westerkwartier had naar evenredigheid weinig schade.

Volgens daarvan door de predikanten op last van Gedeputeerde Staten verzamelde gegevens, bedroeg het geheele verlies: Gabbema,
blz. 368.

	Verdronken:			Huizen:	
	menschen	paarden.	koeien.	verwoest.	beschadigd.
Hunsingoo . . .	640	509	2 360	286	254
Fiveringoo. . . .	416	572	2 759	177	212
Westerkwartier .	20	5	81	8	5
Gcorecht	—	—	49	—	28
Oldambt	482	301	2 612	160	117
Totaal . . .	1 558	1 387	7 861	631	616

Ook een groot deel van Oost-Friesland werd geheel overstroomd en leed groote schade, hoewel deze niet te vergelijken is met het verlies in Groningen. Arends,
3e deel blz. 184.

1714. 2 Maart. In het jaar 1714 den 2 Maart Vrijdags na volle maan is weder een hooge watervloed geweest in Oost-Friesland, waardoor het land op vele plaatsen onder liep. Outhof,
blz. 637.

In deze maand braken de dijken ook door bij Calloo in Vlaanderen: het Sas van Gent werd ook beschadigd en daar verdronk veel vee; van gelijken bij Velzen en Beverwijk in Holland en zelfs omtrent Muiderberg.

Nabij Brouwershaven werden, tengevolge van de buitengewone stormen op 26 Februari en 2 Maart 1714, de kleine buitenpolders St. Christoffel, Noorder-Nieuwland, de Palsgravepolder, Keetpolder en Bogerdblok overstroomd. In de zeedijken waren tot in de kruin bressen geslagen, zoodat zij bijna doorbraken. Door dien storm kwam ook aan den Oosthavendijk te Zierikzee en den dijk van Zuidhoek veel schade. Fokker,
Schouwen van
1600 tot 1900,
blz. 80.
Idem, blz. 81.

1715. 3 Maart. Outhof, die te dier tijde te Emden woonde, verhaalt dat de stad zijner inwoning en bijna geheel Oost-Friesland bij dezen stormvloed overstroomd werd. Den volgenden dag rees Outhof,
blz. 638.

het water te Hamburg tot slechts een voet beneden den vloed van 25 December 1717.

Stratingh en Venema berichten, dat al de aangeslikte landen in Groningen door de golven overdekt werden en de dijken veel leden.

Ermerins, 2e deel, blz. 42. Volgens Ermerins bracht deze stormvloed in geheel Zee-land en in Staats-Vlaanderen veel verwoestingen te weeg.

Müller, blz. 191. In het bijzonder werd de heerlijkheid Vossemeer getroffen, daar de Heerenpolder, de Eendrachtspolder en de polders Slabbekoorn, Oud-Kijkuit, Leguit en Oud-Vossemeer inbraken. In Zuid-Baveland ging de bezuiden den polder Borssele gelegen Wolfertspolder verloren (zie blz. 101).

Fokker, Schouwen van 1600—1900, blz. 83 en vlg. Ook het eiland Schouwen leed aanzienlijke schade. Fokker heeft hierover uitvoerige berichten, ontleend aan het archief van Schouwen. Den 3 Maart 1715 (twee dagen vóór nieuwe maan) veroorzaakte een hevige storm uit het noordwesten zulk een geduchten vloed, dat men totalen ondergang vreesde. Het water kwam 14 duimen hooger dan bij den vloed van 1682 en 22 duimen hooger dan bij den Allerheiligenvloed van 1570. Zierikzee en de Zuidhoek werden overstroomd. Tusschen 12 en 1 uur ging het water ver over de sassen in het Dijkwater heen. Tengevolge van een doorbraak in den dijk, nabij de plaats waar in 1682 een breuk viel, schuurde het water een diepe geul door den Nieuwlandpolder en inundeerde de geheele polder van Schouwen. Bewesten het Dijkwater vloeiden de Maarland-, de Galgen-, de Verbrande Man- en de Bantam- of St. Jeroenspolder; beoosten genoemd water werden de Sir-Jansland- en de Jongepolder overstroomd.

Tusschen half 11 en half 3 ging het water 4 à 5 voeten hoog over den dijk bij Rengerskerke, zonder dat een doorbraak ontstond. Ook stroomde het water over den Langendijk (den zeedijk beoosten Scharendijke). In Brouwershaven stond het water op de Markt 4 voeten hoog en stortte een huis in; de havendijkjes braken door en het water stroomde Schouwen in. Voorts vloeiden de noordwestelijk van Brouwershaven gelegen Keetpoldertjes en daar- door de Noorder-Nieuwlandpolder.

Boers, blz. 32 en 347. Op Overflakkee werden de polders het Oudeland, Noordland, en Galathé overstroomd.

N. D. en F. R., 3e deel, blz. 1071 en 1072. Het geheele ambacht van Hulst werd geïnundeerd; de stad Hulst lag te midden van een watervlakte. Het dorp en de polder van Namen gingen verloren ¹⁾.

¹⁾ Zie ook Tegenwoordigen Staat, 12e deel, blz. 518.

1717. 25 December. Eenige dagen voor Kerstmis woei het sterk uit het zuidwesten. Tegen den avond van den 24 December liep de wind naar het noordwesten, zonder in kracht af te nemen. Daar het echter niet bepaald stormde en de maan nog in het laatste kwartier stond, verwachtte men geen buitengewoon hoogen vloed, te minder toen tegen middernacht de kracht van den wind afnam. Des nachts tusschen 1 en 2 uren stak plotseling een hevige storm uit het noordwesten op, welke de zee, voornamelijk langs onze noordelijke provinciën en aan de Noord-Duitsche kusten, lang voor den tijd van hoogwater tot een ongekende hoogte opstuwde. Te Emden, de woonplaats van Outhof, die bij dezen vloed bijna verdronk, was de tijd van hoogwater 's morgens half 7. Des nachts om 1 uur was de waterstand nog normaal en reeds om twee uren liep de stad onder water. Geheel Oost-Friesland werd overstroomd.

Outhof,
blz. 641,
Bogaert
blz. 98.

Niet overal verscheen het water even snel. Te Emden rees het na 2 uren niet meer. 's Morgens om 6 uren stroomde het water Groninger-land binnen; tegen den middag stond het voor de poorten van de stad. Hoewel bijna de geheele provincie overstroomd werd, had het noordwestelijk gedeelte, het Hunsingoo-kwartier, de grootste schade; de overige kwartieren leden veel minder. Evenals bij den stormvloed van 1686 kwamen het Westerkwartier en het Goorecht er betrekkelijk goed af. Het water rees in het algemeen hooger dan bij laatstgenoemden vloed. In den dijk van Hunsingoo vielen 50 gaten, te zamen lang meer dan 1000 M. Buiten dezen dijk lagen toen uitgebreide kwelders, die bebouwd werden. Na deze ramp heeft men den dijk grootendeels verlaten; westelijk van Dijkum bij Pieterburen heeft men hem weder spoedig opgemaakt en hier en daar achteruit gelegd, maar ten oosten daarvan is toen de zoogenaamde Middendijk (Provinciale dijk langs het Wad) tot buitendijk gemaakt door het opwerken en verzwaren van een reeds in 1637 gelegde en in 1652 verzwaarde kade langs de kwelders. De strook tusschen den Oudendijk en dezen Middendijk heet nog „Uiterdijks” en aan de Eems „Uiterdijk Vierburen” (nl. van Bierum, Losdorp, Godlinze en Spijk).

Beekman,
Polders,
blz. 344 en 345.

Uit de Schaphalster-zijl werden de vloeddeuren weggeslagen, waardoor het water door de Hune het land in stroomde. Te Leens verdrongen 182 menschen en werden 60 huizen verwoest, te Kloosterburen 178 menschen, en 47 huizen, te Pieterburen 172 menschen en 22 huizen, te Uithuizermeeden 208 menschen en 28 huizen, enz.

In het Fivelingoo-kwartier werden de dijken eveneens zwaar beschadigd. Bij de oude sluis te Oterdum ontstond een dijkbreuk,

welke door de volgende vloedden aanmerkelijk vergroot werd. Te Delfzyl werd een der drie Delf-zijlen, de Slochter-zijl, weggeslagen, terwijl van de tweede, de kort te voren van steen gebouwde Dorpsterzijl, de ebdeuren werden uitgelicht. In het Westerkwartier werden twee groote kolken in den dijk geslagen; het geheele kwartier werd overstroomd.

In het Oldambt werden de dijken, hoofdzakelijk die langs den Dollart, voor het grootste gedeelte ernstig beschadigd, op sommige plaatsen geheel weggeslagen. Bij Finsterwolde viel een doorbraak van 47 roeden (177 M.) lengte; bij Woldendorp brak de dijk op twee plaatsen door.

Outhof,
blz. 765.

Outhof geeft het volgend staatje van de verliezen in de vijf kwartieren van Groningen:

	Huizen	Men- schen.	Hoorn- vee.	Paar- den.	Var- kens.	Scha- pen.
Hunsingoo	731	1 942	6 610	1 812	805	13 774
Fiveringoo	535	311	3 874	1 103	379	6 421
Westerkwartier . .	11	1	62	11	5	290
Goorecht	51	0	479	46	14	47
Oldambt.	232	22	641	228	102	682
Totaal	1 560	2 276	11 666	3 200	1 305	21 214

Ook in Friesland was de schade, hoewel veel minder dan in Groningen, zeer groot. In Kollumerland brak de zeedijk op verscheidene plaatsen door. Behalve Kollumerland werden Ferwerderadeel, de Oost- en West-Dongeradeelen en het Nieuwe Bildt overstroomd. Te Dokkum stroomde het water hoog over de zijlen. In de dijken langs de trekvaart van Dokkum naar Leeuwarden kwamen doorbraken. Ook de linkerdijk langs het Dokkumerdiep brak ter zuiden van Ee door. Het Dokkumerdiep was toenmaals nog een breede trechtvormige inham van de Lauwerzee. Een poging tot indijking van dezen boezem, in 1686, had geen gevolg. Na den vloed van 25 December 1717 werd het plan tot deze indijking met kracht doorgezet, zoodat eindelijk in 1726 tot aanvang van dit werk besloten werd. De afsluiting geschiedde door een dijk (Statendijk) oostelijk van Engwierum, waarin drie sluizen, de Dokkumer Nieuwe Zijlen, gelegd werden. Hierdoor werden 1800 pondematen (661 H.A.) land aangewonnen.

Beekman,
Historische
atlas, Friesland,
blz. 41 en 42.

Te Nijkerk moesten, op drie huisgezinnen na, alle inwoners zich in de kerk bergen. Te Harlingen stond het water 9 duimen hooger dan bij den vloed van 3 Maart 1715. Ook te Stavoren stroomde het water over de dijken.

Op Schiermonnikoog werd een groot gedeelte van de over het eiland wijd en zijd verspreide huizen, waaruit het dorp bestond, vernield. Hetzelfde geschiedde bij den vloed van 1 Januari 1720; sedert begon men meer oostwaarts een nieuwe meer aaneengesloten plaats te bouwen.

Beekman,
Polders,
blz. 427.

Ook Ameland werd overstroomd.

Op Terschelling kwam het water zoowel van het noorden als van het zuiden binnenstroomen.

Op Vlieland kwam het water over de duinen. West-Vlieland werd zoodanig geteisterd, dat de bevolking langzamerhand het dorp verliet, terwijl de kerk in 1727 ondermijnd werd. In 1736 verlieten het laatste huisgezin en de predikant het dorp. Op Texel ontstond een gat in den zeedijk, waardoor het derde deel van het eiland werd overstroomd.

Ook de dijken van Wieringen werden ernstig beschadigd.

Ook het vaste land van Noord-Holland werd grootendeels onder water gezet. Nabij den Helder brak een dijk door, en het water stroomde tot binnen Alkmaar. In den Assendelftschen dijk kwamen 6 doorbraken, terwijl in den Uitgeesterdijk en in den St. Aagte-dijk 2 gaten ontstonden.

Tegenwoordige
Staat, 8e deel,
blz. 619.

Te Edam en te Monnikendam liep het water over den zeedijk. Het geheele zuidelijke en oostelijke deel van de provincie werd tot Avenhorn en Hoorn overstroomd. Slechts de drooggemaakte meren, de Beemster, de Schermer, de Purmer en de Wormer, benevens de streek tusschen de Beemster en de Schermer bleven droog.

Te Amsterdam liep alles wat buitendijks lag onder. Volgens Conrad ¹⁾ stond het water te Amsterdam daags voor den vloed nog 1.23 M. beneden A.P. en den 25 December 2.51 M. boven A.P.; derhalve een rijzing van den waterstand van 3.74 M. in 24 uren tijds. Het water stond 0.31 M. hooger dan bij den vloed van 4 Maart 1715. Ook ging het water over Rijnland's Slaperdijk, zoodat zelfs in Haarlem eenige straten onderliepen.

Conrad,
blz. 22.

Voorts werden onder Vlaardingen één, op het eiland Dordrecht drie polders overstroomd. Ook vloeide de polder van Ooltgensplaat in.

Volgens „Hoogte van verkenmerken volgens N.A.P., gevonden „bij de nauwkeurigheidswaterpassingen en de waterpassingen van „den Algemeenen Dienst van den Waterstaat”, 10e deel, prov. Zuid-Holland, 1892, blz. 45, bevond zich te Gouderak aan de Stolwijksche sluis een peilsteen met een horizontale groef en het opschrift: „Peyl der vloed van 25 December 1717”, en lag het

¹⁾ Zie ook Tegenwoordigen Staat, 8e deel, blz. 253.

midden der merkstreep 2.67 M. boven N.A.P. De steen is thans niet meer aanwezig.

Volgens dezelfde „Hoogte van verkenmerken”, blz. 149, was ook in het sluishuis bij „de Vijf sluizen” een peilmerksteen met een horizontale groef en het opschrift:

H. V. M. D. ¹⁾

 1717.

de groef 3.849 M. boven N.A.P. iets hetgeen intusschen onwaarschijnlijk is. Bij de vernieuwing van het sluishuis, in 1842, is de steen uitgenomen en weder ingemetseld. Ook deze steen is thans niet meer aanwezig.

J. I. Harken- **1720. 3 Januari.** Den 1 December 1719 stak een storm uit
 roht, het zuidwesten op, waarbij een dijk in Oost-Friesland doorbrak.
 blz. 249. De dijk werd 20 December gedicht maar brak 3 Januari 1720
 opnieuw door. De dichting vond 11 Januari plaats. Friesland en
 Groningen hadden van dezen vloed veel te lijden.

Op Schiermonnikoog werden hier en daar eenige huizen weggespoeld.

Idem, blz. 404. **1720. 31 December.** Den 29 December stak een storm uit
 het zuidwesten op, welke op 31 December naar het noordwesten
 schoot en geheel Oost-Friesland overstroomde.

Tegenwoordige **Ook in Zeeland steeg het water hoog. Te Middelburg, Vlissingen**
 Staat, 10e deel, en andere plaatsen op Walcheren stond het water 0.10 M. hooger
 blz. 262 en 14e dan in 1682.
 deel, blz. 377
 en 401.

1775. 14 en 15 November. Een der belangrijkste stormvloeden, veroorzaakt door een noordwestelijken tot west-noordwestelijken storm, welke, evenals bij den vloed van 13/14 Januari 1916, werd voorafgegaan door een storm uit het zuidwesten, had plaats den 14 en 15 November van het jaar 1775. Deze stormvloed is de eerste, waarvan meteorologische waarnemingen en (afgezien van de bovenvermelde peilmerken) voorgekomen hoogste waterstanden bekend zijn.

Hering,
 2e deel, blz. 1
 en vlg.

Te Amsterdam woei gedurende 24 uren een krachtige zuidwestelijke wind, welke den 14 November des middags te 1 uur in een storm uit het noordwesten overging. Deze storm duurde tot 15 November des morgens te 6 uren, waarna hij in west-noordwestelijke tot westelijke richting overging en tevens aanzienlijk in kracht afnam. De vloed begon 14 November des middags 1

¹⁾ M. D. beteekent Maand December.

uur en hield onafgebroken aan tot den volgenden morgen 6 uren. Daarbij rees de waterstand op het IJ van 1.045 M. beneden tot 2.51 M. boven A.P. ¹⁾; derhalve een verheffing van het water van 3.555 M. in 18 uren tijds.

Op het huis Zwanenburg (het Gemeenlandshuis van Rijnland, te Halfweg) deed men de volgende waarnemingen:

Hering,
2e deel, blz. 15.

D A T U M.	Uur.	Windrichting.	Windkracht. ²⁾
14 Nov. namiddag. . .	4	W.N.W.	14
	9	N.W.	14
	10	N.W.	12
	11	W.N.W.	12
	12	N.W.	10
15 „ voormiddag . . .	1	N.N.W.	10
	2	N.N.W.	8
	4	W.N.W.	6
	5	N.W.	6
	8	W.N.W.	4
15 „ namiddag. . .	9	W.N.W.	4
	10	W.N.W.	2
	11	W.	2

Den 14 November werd een windsnelheid van ongeveer 31 M. per secunde waargenomen.

Aan de noordkust van Drechterland woei gedurende eenige dagen een krachtige zuidwestelijke wind, welke den 14 November overging in een storm uit het noordwesten.

Idem, blz. 128.

Te Vlaardingen begon het den 14 November des morgens 4 uren sterk uit het westen tot west-noordwesten te waaien. Om 6 uren ging de wind in een storm over. De lucht was dampig en betrokken; bij vlagen viel mistregen met druppels, z.g. stormregen. Hoewel het te 9 uren hoog water moest zijn, bleef het water tot 11 uren wassen, en bereikte toen den stand van den vloed van 26 Januari 1682. De storm bleef met zware regenbuien aanhouden. Des middags te 5 uren liep de wind met hevige regen- en hagelbuien naar het noordwesten en begon het water te wassen. Te 6 uren kwam een zeer hevige stormbui, vergezeld van vrij zwaren hagelval en onweer. Te 7 uren was de water-

Idem, blz. 176.

¹⁾ Volgens Krayenhoff, blz. 147, door wien in 1797 en volgende jaren eenige gedenksteen van hooge vlooden werden gewaterpast, rees de waterstand tot 2.494 M. + A.P.

²⁾ Geschatte kracht „volgens de methode van Musschenbroeck, „waarbij 16 storm beteekent”.

stand 16 tot 18 c.M. hooger dan bij den vloed van 26 Januari 1682. Te 8 uren stond het water ongeveer 6.5 c.M. hooger dan bij den vloed van 25 December 1717. Om 9 uren nam de storm in kracht af en kromp de wind naar het west-noordwesten. Het water begon toen snel te vallen, ook gedurende het volgend tijdperk, waarin het water moest wassen; des middags van den 15 November had het weder zijn normalen stand bereikt. De barometerstand was bij het begin van den storm tusschen 732.5 en 758.5 m.M., en reeds gedurende den storm langzaam.

Register
verbalen
Schieland,
blz. 69.

Te *Rotterdam* bereikte het water een stand van 2.93 M. boven N.A.P.

Hering,
2e deel, blz 142.

Te Dordrecht was het van 5 tot 12 November stil weer met regen. De stand van den barometer varieerde van 750 tot 766 m.M. De weinige wind was noordelijk tot oostelijk. Den 13 November woei het krachtig uit het zuiden en ging de wind des avonds over in een storm uit zuidwestelijke richting. De stand van den barometer was toen 743.5 m.M. Den 14 November liep de storm des morgens naar het westen en des middags naar het west-noordwesten.

De vloed bereikte den hoogsten stand des avonds te 10 uren, ofschoon het water tot half 12 had kunnen wassen. Daarna nam de storm in kracht af, doch de wind bleef noordelijk tot noordwestelijk. Ook hier ebde het water snel en langdurig weg.

Volgens *Krayenhoff* waren de hoogste waterstanden:

Te Naarden	2.596	M. + A.P.
„ Muiden	2.551	„ + „
„ Amsterdam	2.496	„ + „
„ Halfweg	2.337	„ + „
„ Spaarndam	2.316	„ + „
„ Monnikendam	2.603	„ + „
„ Hoorn	2.439	„ + „
„ Enkhuizen	2.198	„ + „
„ Medemblik	2.185	„ + „

De door den stormvloed aangerichte schade was, vooral in Noord- en Zuid-Holland, in het noordwestelijk deel van Noord-Brabant en langs de zuidelijke en oostelijke Zuiderzeekusten, zeer aanzienlijk. In Zeeland was de schade betrekkelijk gering. Zonder twijfel zouden ook in deze provincie de gevolgen van den stormvloed veel ernstiger zijn geweest, indien de storm niet in een tijdperk van doortij ¹⁾ had plaats gehad, daar nabij de zuidelijke kusten der Noordzee het verschil van den hoogwaterstand bij springtij en bij

¹⁾ Laatste kwartier: 15 November, 's morgens ongeveer kwart voor achten.

doodtij veel grooter is dan nabij de kusten langs de meer noordelijk gelegen provinciën.

Ook in Friesland en Groningen was de schade gering.

Hering heeft zich in het bezit weten te stellen van een vrij groot aantal min of meer officieele berichten omtrent de hoogte van den vloed op verschillende plaatsen en de schade door dezen teweeggebracht. Het volgende is daaraan ontleend.

Noord-Holland.

Langs het I.J. De geheele buitenstad werd overstroomd.

Te Spaarndam stroomde het water 0.75 tot 1 M. hoog over Rijnland's Slaperdijk.

De zuidelijke dijk van Waterland leed aanzienlijke schade. Nabij Schellingwoude werden in de binnenglooiing een dertien-tal meer of minder diepe gaten geslagen.

Onder Buiksloot ontstonden zeven gaten.

Durgerdam werd onder water gezet. Een groot aantal huizen werd beschadigd.

In Zaandam ontstonden, zoowel oostelijk als westelijk van de Zaan, een groot aantal gaten in den dijk, zonder dat echter inundatie volgde.

De St. Aagtendijk bekwam geen schade.

Langs de Zuiderzeekust. De Waterlandsche zeedijk bleef onbeschadigd.

Monnikendam werd geheel overstroomd.

Nabij Katwoude scheurde de dijk over een lengte van 42 à 45 M. en zakte diens binnenglooiing 1.90 à 2 M. weg. In den zeedijk van den polder Zeevang ontstonden op zes plaatsen doorbraken ter gezamenlijke lengte van 490 M. De geheele polder werd overstroomd.

Te Enkhuizen kwamen twee gaten in den dijk, doch men wist overstroming te voorkomen.

Medemblik werd overstroomd.

De Noorderdijk van Drechterland werd belangrijk beschadigd. Op vele plaatsen stortte het water over den dijk met het gevolg dat gedeelten van de kruin werden weggespoeld en groote diepe gaten in de binnenglooiing ontstonden.

De zeedijk langs de Niedorper Koggen leed weinig schade.

Zoowel de dijk als het paalwerk van den Wieringerwaard werd aanzienlijk beschadigd. Reeds was op een enkele plaats een gat van ruim 5.50 M. diepte ontstaan, terwijl van de kruin niet meer dan 1.25 M. breedte overbleef. Men wist evenwel overstroming te voorkomen.

Op het eiland Wieringen werd de noordelijke zeevering over

Hering,
2e deel,
bijl. 1—12.

een lengte van ongeveer 4.5 K.M. bijna geheel vernield. Nagenoeg het geheele eiland werd overstroomd. Alleen de polders het Hooiland van Hypolitushoef, Hoele en het Westerland bleven boven water.

Op het eiland Texel kwamen aan den noorderdijk bij Oosterend drie gaten in den wierdijk; ook werd de geheele kruin van den aarddijk met een gedeelte van de binnenglooiing weggeslagen. De overstroming, die hiervan het gevolg was, werd gestuit door een op drift geraakt schip, dat zich in het gat vastzette. Verder werden veel paalwerken vernield.

Te Muiden stroomde het water tusschen de sluis en het slot over den dijk.

Langs de Noordzeekust. Te Petten werd $\frac{2}{3}$ van de zeekering vernield, zoodat op eenige plaatsen groot gevaar voor doorbraak ontstond. Nabij Terheide werd veel schade aan de duinen toegebracht.

Gelderland.

Hering,
2e deel,
bijl. 18 en 19.

Onder Nijkerk spoelde de wielsluis uit den zeedijk en brak de dijk tusschen Ark en Nekkeveld op twee plaatsen door, met het gevolg dat de geheele Arkemheen overstroomd werd. Ook de binnenglooiing van den dijk werd belangrijk beschadigd. Een groot gedeelte van Harderwijk werd overstroomd. Het achtergelegen land stond een half uur ver onder water. Het water stroomde te Elburg over de havenkade en benoorden deze stad over en door den Oosterwolderdijk, waardoor de achtergelegen landen meer dan een uur gaans geïnundeerd werden. Te Doornspijk stond het water 0.40 M. hoog in de op een hoogte staande kerk, zoodat de graven verzakten.

Overijssel.

Idem,
bijl. 21—24.

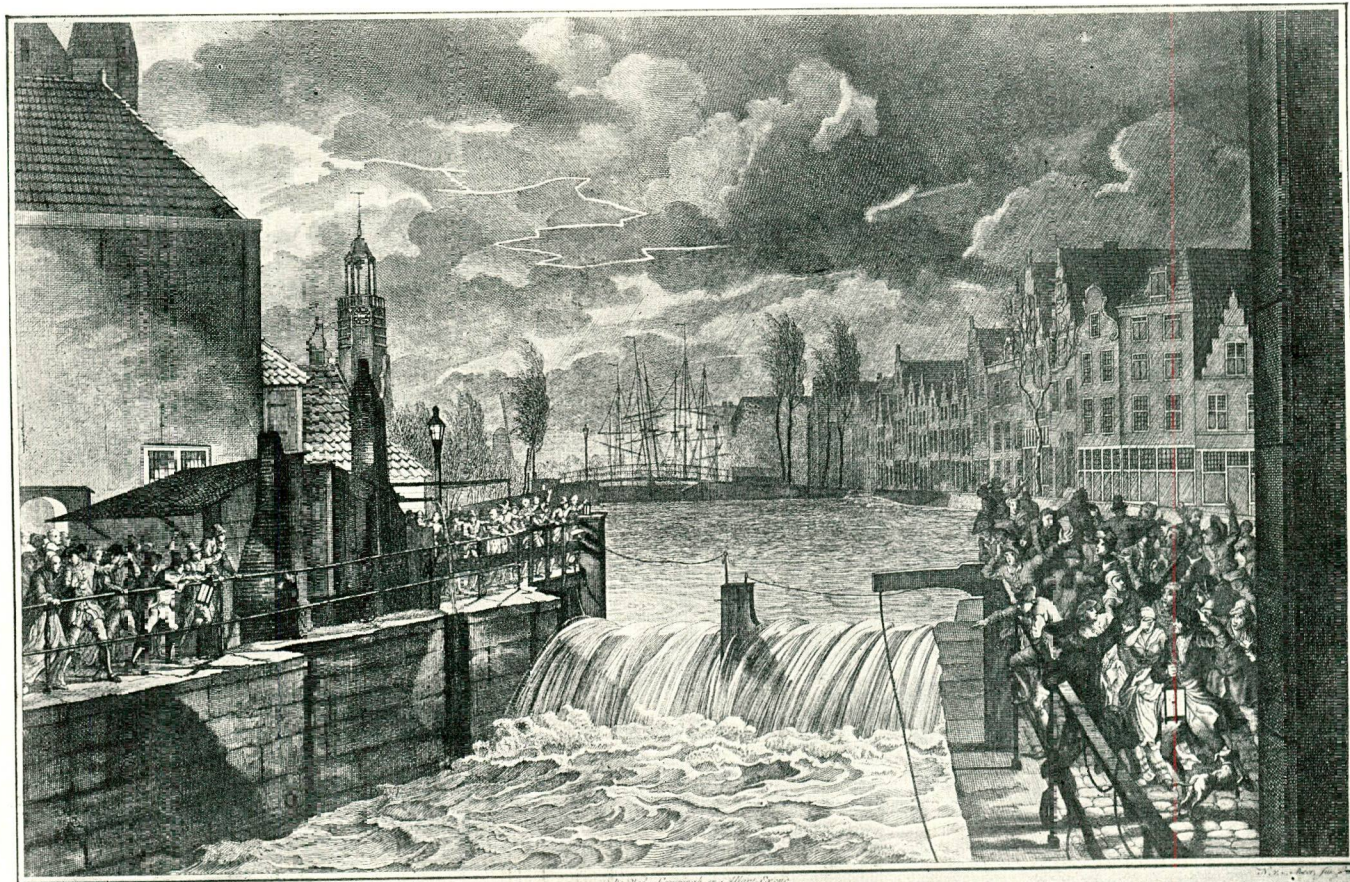
Ook benoorden Oosterwolde kwamen in den zeedijk zeer groote en diepe doorbraken. Het geheele Kamperveen, Zalk, de heerlijkheid Buckhorst, Oldebroek, Wezep en een groote oppervlakte lands om Hattem werden overstroomd.

Te Kampen was de waterstand ruim 0.30 M. hooger dan bij den vloed van 25 December 1717; bijna de geheele stad stond onder water.

Ook in de dijken langs de Vecht en het Zwarte-Water kwamen doorbraken.

Van den IJsseldijk tusschen Kampen en Wilsum werd de buitenglooiing, maar vooral het binnentalud, deerlijk gehavend door het overstorten van het water.

De dijk van Kampen tot Genemuiden had op vele plaatsen zelfs

GEZICHT VAN DE OYERSTROOMING DER SLUIS TE DELFHAVEN, 'S AVONDS, DEN 14DE NOVEMB. 1775.

Fig. 3.

Fig. 4. Het pand Voorhaven O. Z. No. 12 te Rotterdam (Oud-Delfshaven), met peilmerksteen van de stormvloeden van 1776 en 1825.

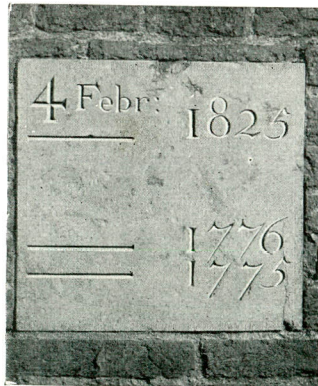

Fig. 5. Peilmerksteen in het pand Voorhaven O. Z. No. 12 te Rotterdam (Oud-Delfshaven).

niet meer den vorm van een dijk. In het algemeen ging het water ruim 1.50 M. hoog over de dijken. Het geheele Kampereiland en de polder Mastenbroek werden overstroomd. Ook Genemuiden en het land daaromheen inundeerde.

Van Zwartsluis tot Kuinre was het niet beter gesteld. In dit gedeelte van den zeedijk kwamen niet minder dan 68 gaten en stroomde het water overal over den dijk.

Van Kuinre tot Slijkenburg werd de dijk bijna geheel weggeslagen.

Ook Schokland werd overstroomd. Het water stond 0.30 M. hoog in de kerk.

Zuid-Holland.

Te Delfshaven stroomde het water, tengevolge van een breuk in den kransmuur, in de schutkolk van de Aelbrechtssluis en vervolgens over de binnenvloeddeuren der sluis in de Delfshavensche Schie. Dit voorval werd door H. Kobell in een kopergravure ¹⁾ vereeuwigd (Fig. 3 stelt een reproductie hiervan voor). Hering,
2e deel, blz. 171.

Te Rotterdam was de hoogste waterstand **2.93 M. + N.A.P.** Het water stroomde bijna over den dijk; op een enkele plaats moest door een kisting overstrooming worden verhinderd ²⁾. Register
verbalen
Schieland,
fol. 69.

Nabij Vlaardingen brak de dijk van den polder Vettoord, waardoor deze polder overstroomd werd, door. Hering,
2e deel, blz. 178.

Op het eiland IJsselmonde werden de polders van Barendrecht, de Zuidpolder en de Zegenspolder overstroomd. Regt, blz. 166
en 168.

Op het eiland Dordrecht inundeerde, behalve eenige kleinere buitenpolders, de Mijlpolder. In de stad Dordrecht stonden de meeste straten onder water. Zelfs liep het water hier en daar over den dijk. Aan den Noordendijk stond het tot aan de kruin. Hering,
2e deel, blz. 146.

Het eiland Rozenburg werd grootendeels overstroomd. Idem, blz. 179.

Op het eiland Overflakkee ging de zuidelijk van Battenoord gelegen St. Jakobspolder verloren. Boers,
blz. 28 en 212.

Noord-Brabant.

Te Willemstad bevindt zich in het Militair Wachthuis bij de Waterpoort een peilmerksteen met een horizontale naald en het opschrift „15 Januari 1808” en een tweede horizontale naald en het opschrift „14 November 1775”. De bovenkant van eerstgenoemde naald ligt 3.432 M. + N.A.P., die van laatstgenoemde naald 3.21 M. + N.A.P. ³⁾. Langs het Hollandsch Diep stroomde het water

¹⁾ Archief Rotterdam. No. 177.

²⁾ Rotterdamsche Courant van 16 November 1775.

³⁾ Hoogte van verkenmerken Nauwkeurigheidswaterpassingen in Noord-Brabant, 1893, blz. 109.

Hering,
2e deel,
bijl. 14 en 17.

over den dijk van den polder van Niervaart. De dijk langs den Nieuwe-Zwaluwe-polder brak op twee plaatsen door, waardoor deze polder en de daarmede gemeen liggende landerijen, de z.g. Vierendeelen, overstroomd werden. Het water stond tot aan den dijk van den Zonzeelschen polder. Ook de dijk langs den Emilia-polder brak op twee plaatsen door. Het gelukte echter de breuken spoedig te dichtten, zoodat slechts weinig land overstroomd werd.

Langs het Volkerak werd de Kooi- en Karolinapolder overstroomd.

Langs de Dintel inundeerden de Dintelpolder, de Willempolder en de Groote Toren-polder.

Langs de Mark liep de dijk van den Bloemendaalschen polder een voet (0.30 M.) hoog over.

Langs de Oude Maas vloeide het water op sommige plaatsen drie voeten (0.95 M.) hoog over de noordelijke dijken, terwijl even boven en beneden de Meeuwensche sluis twee doorbraken kwamen. De dorpen Eethen, Meeuwen, Babiloniënbroek, Genderen, Drongelen en Doeveren geraakten dientengevolge diep onder water. Ook het dorp Dussen met den polder van Dussen en het Nieuwland, alsmede vele dorpen in het Land van Altena, werden overstroomd.

De Maasdijk leed geen schade.

Zeeland.

Idem, blz. 194. Op het eiland Tholen werd de polder Slabbekoorn, bewesten St. Maartensdijk overstroomd.

Op Noord-Beveland werd de westelijke dijk van den polder Oud-Noord-Beveland tot aan de kruin weggeslagen. De dijk vóór de Groote Inlage, even bewesten Colijnsplaat, brak op twee plaatsen door. Deze breuken ontstonden bij het zakken van het water, zoodat slechts weinig water naar binnen stroomde. De dijken van den polder Oude Leek werden zoodanig gehavend, dat het onbegonnen werk scheen, deze te herstellen. Eenige jaren later, in 1780, ging deze polder verloren.

Beekman,
Polders,
plaat 13c.

Op het eiland Walcheren leden de duinen van Westkapelle, Domburg en Oostkapelle hier en daar schade.

In de omgeving van Rotterdam zijn thans, of waren voor korten tijd nog aanwezig een aantal gedenksteenen, waarop de hoogste waterstanden van den vloed zijn aangegeven. De figg. 4 tot 6 stellen reproducties daarvan voor.

Te Rotterdam.

1. In het pakhuispand Voorhaven Oz. No. 12 (Oud Delfshaven) figg. 4 en 5. In dezen steen zijn drie horizontale groeven gehakt,

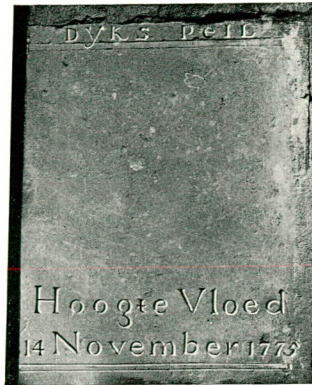

Fig. 6. Peilmerksteen van den stormvloed van 14 Nov. 1775 in het pand Schaardijk No. 490 te Rotterdam (Kralingscheveer).

Fig. 7. Peilmerksteen van den stormvloed van 14 Nov. 1775 in het pand Landstraat No. 2 te Vlaardingen.

welke de hoogten van den vloed van 1775, 1776 en 1825 aangeven. Blijkens „Hoogte van verkenmerken volgens N.A.P., gevonden bij de verspreiding van het N.A.P. door den Rijkswater-„staat” liggen de middens dezer groeven resp. ter hoogte van: **2.675 M.**, **2.704 M.** en **2.82 M.** + N.A.P.

Uit andere opgaven valt af te leiden, dat de op den steen aangebrachte gegevens de stormvloedshoogten niet juist aangeven. Het pand is trouwens eerst na 9 October 1824 gesticht, gelijk uit bescheiden omtrent de uitgifte van den grond kan blijken.

2. In het pand Schaadlijk No. 190 (Kralingscheveer) fig. 6. In den steen zijn twee naalden gehakt, resp. aangevende het peil van Schieland's Hoogen Zeedijk, waarschijnlijk zooals dat in 1776 werd vastgesteld en de hoogte van den vloed van 1775. Volgens een dezerzijds verrichte waterpassing ligt de naald, aanduidende het dijkpeil **3.184 M.** + N.A.P. ¹⁾ en de naald, de hoogte van den stormvloed van 1775 aanduidende: **2.82 M.** + N.A.P.

Te Vlaardingen.

Te Vlaardingen werden dezerzijds een drietal peilmerksteen gevonden en gewaterpast.

1. In het pand Vossenstraat No. 14 (zie figg. 1 en 2, blz.104). Uit het opschrift van den steen blijkt, dat deze niet de oorspronkelijke is en bij de verbouwing van het pand, in 1875, werd ingemetseld. De bovenkant der naald, welke de hoogte van den stormvloed van 1775 zou aangeven, ligt **2.485 M.** + N.A.P.

2. In het pand aan de Landstraat No. 2 (fig. 7). Volgens dezen steen zou de vloed een stand hebben bereikt van **2.63 M.** + N.A.P. of 0.145 M. hooger dan door den sub 1 genoemden steen wordt aangegeven. Blijkbaar is ook deze steen niet de oorspronkelijke en eerst veel later ingemetseld.

3. In het pand Maassluische dijk No. 13 (fig. 8 en 9). Het midden der groef, aanduidende de hoogte van den vloed van 1775, ligt **2.517 M.** + N.A.P. of 0.032 M. hooger dan het merkteeken op den sub 1 genoemden steen.

Te Brielle.

In de Waterpoort te Brielle (fig. 10) is een peilmerksteen aanwezig, waarvan het midden der streep, aangevende de hoogte van den vloed, volgens „Hoogte van verkenmerken volgens N.A.P. gevonden bij de nauwkeurigheidswaterpassingen en bij de water-

¹⁾ Volgens Krayenhoff, blz. 38, werd in 1776 bij keur het dijkpeil vastgesteld op **3.898 + R.P.**, of **3.295 M.** + N.A.P.

„passingen van den Algemeenen Dienst van den Waterstaat”, ligt 2.923 M. + N.A.P.

Te Maassluis.

In den zuidwestelijken frontmuur van de Wateringsche sluis (fig. 11).

Volgens dezerzijds verrichte waterpassing ligt het midden der groef, welke de hoogte van den vloed van 1775 aanduidt, 2.876 M. + N.A.P.

1776. 21 November. De vloed van den 21 November 1776 werd, evenals die van 14/15 November 1775, veroorzaakt door een noordwestelijken storm, welke werd voorafgegaan door een tijdperk, waarin de wind krachtig uit zuidwestelijke richting woei.

Schaaf,
blz. 580.

Te Amsterdam werden door Schaaf de volgende waarnemingen aangeteekend:

	Bar.	Therm.	Wind.	Weers- gesteldheid.
19 November . .	29.7	48	W.	buiig
	29.7	50	Z.W.	"
	29.4 $\frac{1}{2}$	51	Z.W.	"
20 " . .	29.1	56	W.t.Z.	storm
	29.1	52	W.t.Z.	onweer
	28.10 $\frac{1}{2}$	49	W.t.Z.	
21 " ¹⁾ . .	29.3	48	W.t.N.	buiig
	29.4 $\frac{1}{2}$	41	N.W.	hagel
	29.5 $\frac{1}{2}$	42	N.W.	
22 " . .	29.8	45	N.W.	buiig, hagel.
	29.9	41	N.W.	
	29.8 $\frac{1}{2}$	44	N.W.	

Noord-Holland.

Hering,
blz. 10 en 11.

Volgens Hering was het te Amsterdam den 19 November en eenige dagen te voren buiig weer met zuidwestelijke tot west-zuidwestelijke windrichtingen. In den vroegen morgen van den 20 November nam de wind vrij sterk in kracht toe; hij werd te 9 uren stormachtig met west-zuidwestelijke richting. Des avonds te 6 uren ging hij in een hevigen storm over, die omtrent middernacht naar het westen liep, den volgenden morgen te 8 uren in west-noordwestelijke richting overging en tot den namiddag aanhield.

Idem, blz. 71.

Te Halfweg (huis Zwanenburg) werden de volgende waarnemingen gedaan:

¹⁾ Den 21 Nov. de wind W.t.N. en N.W. zware storm.

Fig. 8. Het pand Maassluissche dijk No. 13 te Vlaardingen, met peilmerksteen van den stormvloed van 14 Nov. 1775.

Fig. 9. Peilmerksteen van den stormvloed van 14 Nov. 1775 in het pand Maassluissche dijk No. 13 te Vlaardingen.

Fig. 10. Peilmerk van den stormvloed van 14 Nov. 1775 in de Waterpoort te Brielle.

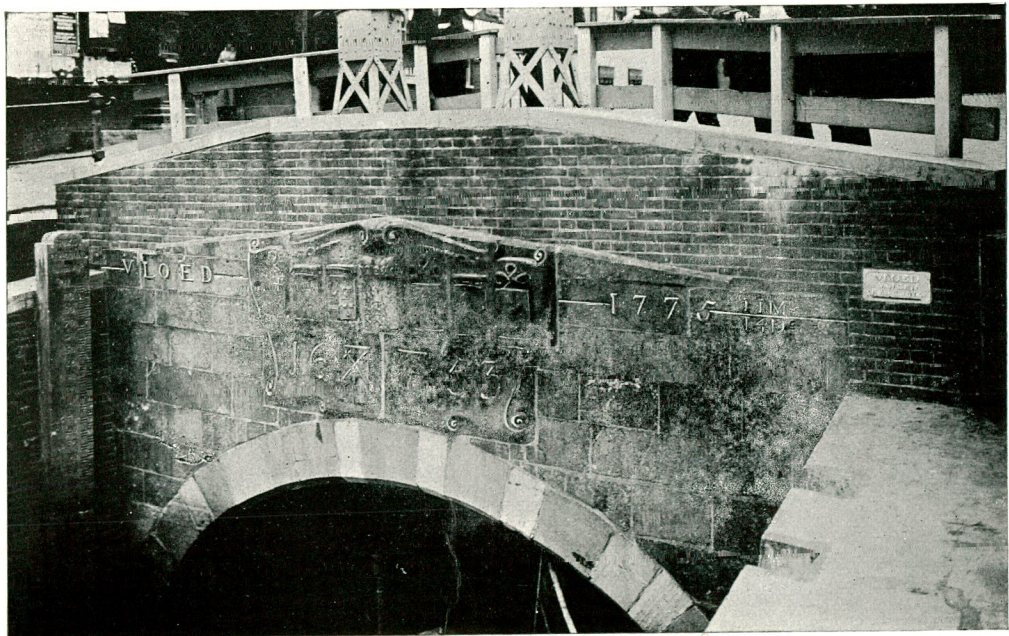

Fig. 11. Peilmerk van den stormvloed van 14 Nov. 1775 in den zuidwestelijken frontmuur van de Wateringsche sluis te Maassluis.

D A T U M.	Uren.	Windrichting en -kracht ¹⁾	
20 November, namiddag . .	6	W. 16	
	7	Z.W.	
	8	W.N.W.	
	9	N.W.	
	10	— 14	
	11	W.N.W. 16	
	12	— 16	
	21 „ voormiddag . .	2	— 12
		4	N.W.
		7	W.N.W.
		11	— 14
12		— 12	
namiddag . .		1	N.W. 10
		2	— 12
	3	— 10	
	4	— 8	
	6	W.N.W. 10	
	11	— 8	
	22 „ voormiddag . .	6	N.W. 6
9		— 8	
10		— 6	
namiddag . .		2	W.N.W. 8
		3	— 6
		7	W.t.N.
		8	W.
23 „ voormiddag . .	1	W.	
	2	W.Z.W.	
	3	Z.W.	
	4	O.	
	5	Z.O.	

Langs het IJ en langs de Zuiderzeekust bezuiden het eiland Wieringen bleef de hoogste waterstand algemeen lager dan bij den stormvloed van den 15 November 1775; te Amsterdam 0.39 M. (2.12 + N.A.P.), te Zaandam 0.38 M., te Haarlem 0.52 M., nabij Edam 0.16 tot 0.23 M., te Enkhuizen 0.065 M., te Medemblik 0.04 M. Niettemin stroomde het water over Rijnland's Slaperdijk en werd Spaarnwoude met eenige aangrenzende polders overstromd. Met veel moeite wist men overstroming van den polder Zeevang te voorkomen, ofschoon het water reeds over den dijk ging.

Op het eiland Wieringen was de vloed veel hooger dan in 1775. Zoowel de dijken aan de noordkust als die langs de zuidkust

Hering,
blz. 73, 75
en 224.

Idem, blz. 25.

Idem, blz. 133
en vlg.

¹⁾ Volgens de methode van Musschenbroek, waarvan 16 storm beteekent.